

Vitalija Gražienė, Sigita Leistrumienė

ĮRODYMAIS GRĮSTA SOVIETMEČIO VAIKŲ DARŽELIO REKONSTRUKCIJA

Leidiny s svarstytas ir aprobuotas Vilniaus kolegijos Edukologijos katedros posėdyje 2022-03-17 ,
protokolo Nr. PD K2 – 6

Recenzavo:

Laimutė Jankauskienė, ŠMSM Bendrojo ugdymo departamento Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo
skyriaus vedėja

Erika Poškevičienė, Alytaus lopšelio-darželio “Šaltinėlis” direktorė

Dovilė Lauraitienė, Tuskulėnų rimties parko memorialinio komplekso (ir ekspozicijos „Projektas
– homo sovieticus“) vedėja

Turinys

Įvadas	4
Ugdymo tikslas ir uždaviniai. Požiūris į vaiką	9
Ugdymo turinys	18
Vaikų pasiekimų vertinimas	25
Ugdymo metodai	31
Ugdymo priemonės	39
Ugdymo organizavimas	43
Ugdymo aplinkos	47
Santykiai	55
Auklėtoja	60
Apibendrinimas	64
Šaltiniai	75

Ivadas

Kodėl reikia tokio leidinio?

Leidinio sumanymas kilo dėl keleto priežasčių:

- 1) Lietuvos (ir kitų Baltijos bei Rytų Europos šalių) sovietmečio pedagogika yra tyrinėta įvairiais aspektais (edukologiniu, istoriografiniu ir kt.), atskleisti svarbiausi jo bruožai ir pateikti vertinimai (pvz., Trimakienė, 2007, Kašauskienė, 2002, Godon et al., 2004, Kestene, Kruze, 2013, Grišinaitė, 2017 ir kt.) Sovietmečio ikimokyklinė pedagogika taip pat yra analizuota (pvz., Putkiewicz, 1996, Montvilaitė, 2000, Gražienė, 2006, Kestere, 2010, Ūn, 2013, Sliužinskė 2015 ir kt.), tačiau studentams šioje srityje prieinamų, aiškių šaltinių nepakanka. Paminėtina, kad šis leidinys – vaikų darželio apžvalga – nėra prieš tai atliktų šios srities tyrimų iliustracija, taip pat leidinys nepretenduoja į išsamią to laikmečio ikimokyklinės pedagogikos teorijos, metodikų ar praktinės sistemos plėtros analizę; tai gilesnių tyrimų uždaviniai. Tiesiog bandoma objektyviai ir **remiantis to meto liudijimais, įrodymais iš naujo žvilgtelėti į sovietinį vaikų darželį** ir apibendrinti tas įžvalgas;
- 2) dabar - daugiau nei po trisdešimties metų, jau yra įgyta tam tikra distancija, leidžianti objektyviau vertinti praeities patirtį šioje srityje, todėl norėta reflektuoti minimo laikotarpio ikimokyklinę pedagogiką;
- 3) ir šiandien dar dažnos nuostatos ir sprendimai, kurie *fantomiškai* atkartoja ir multiplikuoja jau nebetinkamas, pasenusias praktikas, labai tolimas į vaiką orientuotai pedagogikai - to laikmečio pedagoginiai požiūriai vis dar gyvybingi;
- 4) dabartiniai studentai nelabai orientuojasi laikotarpyje, trukusiame nuo I okupacijos pradžios – 1940 iki 1990 metų: jiems dažnai net yra sunku įvardinti to laikotarpio ribas, taip pat pedagogikos ypatumus; jie painioja faktus (pvz., „*Vėrinėlis*“ (1993), viena iš pirmųjų ikimokyklinės pedagogikos programų vaikų darželiams, laikoma sovietmečio produktu). Iš dalies tai suprantama – jiems tas laikotarpis jau yra asmeniškai nepatirtas;
- 5) autentiškų liudijimų kaupimo galimybė su laiku vis mažėja.

Kokia tyrimo strategija remiamasi, kokia respondentų charakteristika, imtis?

Rekonstruojat sovietmečio vaikų darželio vaizdą, siekta vadovautis kokybiniu - **etnografiniu tyrimo metodu**, kai autentiški respondentų liudijimai, arba *įrodymai*, yra esminis atspirties taškas išvadų formulavimui.

Kas tie respondentai? *Vaikystės pedagogikos* studijų programoje, *Lyginamosios vaikystės pedagogikos* dalyko apraše yra tema apie sovietmečio ikimokyklinę pedagogiką. Viena iš užduočių, skirta įvertinti studentų pasiekimus, yra tokia: rasti asmenį, dirbusį to laikotarpio darželyje, ir užrašyti jo atsiminimus. Paskaitų metu studentai įgalinti tai atlikti: suformuluoti galimi pokalbio/interviu klausimai, aptarti tyrimo principai (savanoriško dalyvavimo, konfidencialumo ir kt.), tyrimo eigos, informavimo ypatumai, užduoties atlikimo vertinimo kriterijai.

Šių savarankiškų studentų darbų pagrindu rekonstruojamas minimo laikmečio ikimokyklinės pedagogikos vaizdas. Liudijimų nemažai – virš 500, nes užduotį atliko ir nuolatiniai, ir iššęstiniai, ir nuolatiniai sesijiniai studijų formų studentai. Kadangi respondentų mintys, faktai, vertinimai kartojasi, tad šiame leidinyje naudojama apie 150 liudijimų, sukaupų per pastaruosius dvejus metus. Kadangi studentams kai kada nepavykdavo rasti tinkamų respondentų, leidinyje panaudoti ir keli lankusių to meto darželius asmenų atsiminimų epizodai. Tokių liudijimų tyrimo duomenų bazėje yra mažuma, bet jie itin taikliai papildė dirbusiųjų darželiuose įžvalgas ir leidžia susidaryti aiškesnį vaizdą. Respondentai vadinami: SA – asmuo, dirbęs sovietmečiu darželyje, SV – lankęs to meto darželį. Respondentų mintys/teiginiai neredaguoti, pataisytos tik kalbos klaidos. Fotografijos viešinamos su sutikimu.

Kaip grupuoti ir vertinti duomenys?

Nors laikotarpis mokslininkų vertinamas itin kritiškai, pvz., “Į vaiką orientuotų ir demokratinių idėjų sklaida buvo sudėtinga ir nepageidautina” (Õun, 2020, p. 105), ir nors leidinio autorės iš esmės pritaria tokiai nuostatai, šio leidinio medžiaga grupuota ir vertinta dviem aspektais – tuo, kas, respondentų nuomone, buvo pozityvu ir tuo, kas buvo abejotina, netinkama, keistina (“Pilkoji zona”).

Kaip atskiriamas “pozityvumas – netinkamumas”? Autentiškų liudijimų vertinimo kriterijai yra *Ankstyvojo ugdymo kokybės gairėse (2014)*, taip pat EBPO gairėse *Helping our Youngest to Learn and Grow (2019)* nubrėžti ankstyvojo ugdymo kokybės parametrai¹, susieti su vaiko raidai priimtinos/palankios praktikos prieiga. Tai pirmiausia sąlygų vaiko aktyvumui sukūrimas; pagarba vaiko kultūrai, vaiko „balsui“, vaiko perspektyvai; individualizuotas, įtraukus, integruotas ugdymas, orientavimasis į ugdymo procesą (ne tik į rezultatą), į dvikryptę vaiko ir suaugusiojo sąveiką, tėvų įgalinimas dalyvauti, priimant sprendimus dėl ugdymo ir kt. Detaliau kriterijai atskleisti 1 lentelėje (Laikotarpių palyginimas).

Dalies respondentų atsakymai ne visada sutapo su leidinio autorių vertinimo kriterijais, nes respondentų atsiminimai atspindi asmenines dirbusiųjų darželiuose patirtis ir emocijas, ir todėl kažkas prisimena ir vertina tą laikotarpį kaip šviesų savo gyvenimo ar profesinės veiklos etapą bei jį idealizuoja. Dalis liudytojų teigia, kad niekada nenorėtų į jį grįžti (beje, ypač įdomūs prisiminimai tų auklėtojų, kurios dirbo ir sovietmečiu, ir vėliau – po 1990 metų, jau nepriklausomybės metu – juose faktų, procesų analizė gilesnė, kritiškesnė, turinti lyginamojo vertinimo bruožų). Liudijimuose asmeninis respondentų santykis su prisimenamu ir analizuojamu objektu akivaizdžiai juntamas, bet leidinio rengėjos stengėsi rasti kuo objektyvesnius, į faktus orientuotus prisiminimus ir tokiais remtis.

Tenka pripažinti, kad neretai buvo gana sudėtinga respondentų teiginį priskirti vienai ar kitai “pusei”, nes, be abejonės, spalvų ir pustonių gyvenime buvo daugiau – ne vien juoda ir balta; būtų primityvu visą panoramą regėti tik šitaip. Pavyzdžiui, respondento SA146 liudijimas: „*X labai šiltai atsiliepia apie sovietmečio ugdymo sistemą. Jai labai patiko tai, kad visi pedagogai turėjo darbą, pastovų atlyginimą, gyvenamąjį plotą ir buvo labai gerbiami tėvų. Be viso to jai įsiminė, kad tais laikais vaikai buvo paklusnūs, drausmingi, gerbė pedagogus ir aplinkinius, nemaištavo ir garsiai nereiškę savo nuomonės. Ugdymas visiems vaikams buvo nemokamas*“ - iš vienos pusės žvelgiant, viskas tarsi objektyvi tiesa (apie darbo vietos garantijas, uždarbį ir kt.), bet iš kitos pusės – ar vaiko paklusnumas, drausmingumas, pagarba pedagogams ir aplinkiniams, nemaištavimas ir nuomonės nereiškimas yra būtent tie požymiai, kurie leidžia tokią pedagogiką vertinti kaip pozityvią? Pagarba pedagogams tikrai yra sveikintina, bet jei tai gretinama su „nemaištavimu“ ir „garsiu nuomonės nereiškimu“ – kaip tada? O gal tai jau arčiau tos „pilkosios zonos“? Kitas pavyzdys: respondentas SA8 teigia: *ugdytiniai privalėdavo pailsėti, todėl laiko skirta būdavo ir individualiems, laisviems*

¹ pirmiausia remiamasi proceso kokybės kriterijais, kai kuriais kitais kriterijais (personalas, stebėsena ir (įsi)vertinimas) – tik iš dallies kiti kriterijai, pvz., prieinamumas, valdymas ir finansavimas - neanalizuojami

žaidimams. Tarsi tiesa, kad vaikai privalo pailsėti, bet ir netiesa, nes žaidimas suprantamas kaip nesvarbi ar ne tokia svarbi, kaip mokymasis, veikla... Arba: respondentas SA141 teigia, kad darželyje buvo auklėtojų garbės lenta su geriausių auklėtojų nuotraukomis, tad suprantama, kad auklėtojos tarpusavyje labai konkuruodavo. Ar tai gerai? Gal konkurencija verčiau būtų virtusi bendradarbiavimu? O kai SA1 teigia: niekada nekilo ranka pataisyti ar liepti perpešti piešinio, aišku, pasiūlydavome, kur ir kaip reikėtų piešti, bet leisdavom vaikam mąstyti patiems - ar pasiūlymas vaikams, kur ir kaip reikėtų piešti nėra nekūrybiškos, šabloninės veiklos įrodymas? „Parodomosios pamokėlės“, kai keičiamasi patirtimi, yra gal ir neblogas sumanymas, tačiau jei viskas surepetuota, viskas netikra ir „tik dėl vaizdo“?

Leidinio skaitytojai matys, kad „pilkosios zonos“ įrodymų yra daug daugiau, nei pastebėtų pozityvių dalykų. Taip ir yra: respondentų pateikti taisytini, netinkami, abejotini pedagogikos aspektų įrodymai yra labai gausūs ir įvairūs bei leidžia daryti atitinkamas išvadas.

Kokia leidinio sandara?

Skaitytojas ras pakankamai sistemiškai pateiktą medžiagą. Nuosekliai kaupiti ir refletuoti ikimokyklinio ugdymo tikslus, uždavinius, požiūrį į vaiką, ugdymo turinį², vaikų pasiekimų vertinimą, ugdymo metodus, ugdymo organizavimą, ugdymo priemones, aplinkas, santykius, auklėtojų vaidmenį, kompetencijas apibūdinantys ir atskleidžiantys epizodai. Svarbu paminėti, kad pristatoma medžiaga labiau atspindi ne pokario laikus, kai, aišku, pirmiausia rūpėjo vaikų globa ir priežiūra, bet jau vėlesnį socializmo etapą (8-9 praėjusio amžiaus dešimtmečius), kai buvo sprendžiami ir ugdymo, ne vien priežiūros uždaviniai.

Kiekviena leidinio dalis – įrodymai – yra komentuojami skyreliuose *Ką šie įrodymai atskleidžia?* Kadangi, kaip jau minėta, leidinys nepretenduoja į išsamią to laikmečio ikimokyklinės pedagogikos teorijos, metodikų ar praktinės sistemos plėtros analizę, šiais komentarais siekiama paryškinti akivaizdžiausius analizuojamos srities ypatumus. Be to, kiekvienas skaitytojas čia turi erdvės ir pats

² leidinio struktūra paprastumo labai išdėliota būtent taip, nors ugdymo samprata šiandien yra platesnė: *Ugdymo turinys apima mokinių turimą patirtį, mokymo programas, mokymo ir mokymosi metodus, kontekstą, mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo būdus, mokymo(si) priemones* (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Suvestinė (2021-09-01-2021-12-31 redakcija) https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr_3 3 punktas)

pasvarstyti, pareflektuoti pateiktus įrodymus. Leidinys baigiamas apibendrinimu ir lyginamosiomis studentų refleksijomis apie analizuotą laikotarpį ir dabartinius pokyčius.

Kam leidinys skirtas?

Tikėtina, kad leidiniu naudosis studentai ir įvairių *Vaikystės pedagogikos* programos dėstytojai bei darželių pedagogai, kiti specialistai, vadovai, o aiškesni to laikotarpio ikimokyklinės pedagogikos bruožai taps postūmiu giliau analizuoti ir kritiškiau vertinti dabartinius procesus.

Ugdymo tikslas ir uždaviniai. Požiūris į vaiką

SA3. Kiekvienas vaikas auklėtojai buvo lyg savas, ji įdėdavo daug pastangų, kad leistų jiems gyventi pilnavertį gyvenimą, bet, aišku, tais laikais tai buvo tikras iššūkis (...).

SA18. Auklėtoja sakė, jog jai labai nepatiko toks elgesys su vaikais (bausmės), jai būdavo labai skaudu žiūrėti į tokį elgesį su vaikais.

SA109. Labai daug dėmesio buvo skiriama savarankiškumui, vyresni vaikai patys klojo lovas, dengdavo stalus, darė sumuštinius.

**Ugdymo tikslas ir
uždaviniai. Požiūris į
vaiką. Kas buvo
pozityvu? Įrodymai**

SA61. Buvo ir gerų dalykų, tačiau tikrai nedaug. Darželyje atradau bendraminčių, kurios turėjo tokią pačią nuomonę apie tikrą auklėjimą, o ne vaikų žlugdymą. Pradėjome slapukauti, tik valdžios akyse elgėmės, kaip ir visos kitos auklėtojos. Mano grupėje nebuvo toleruojamas smurtas, patyčios ar kas nors panašaus, ką tekdavo stebėti kitose grupėse.

SA76. Vaikams buvo skiepijama pagarba suaugusiems. Ugdytiniais lavino geras manieras, pagarbą artimui, geranoriškumą, dėmesingumą vienas kitam, mandagumą, pakantumą kitataučiams. Svarbu buvo išugdyti atsakomybės jausmą, griežtai laikytis grupėje nustatytų taisyklių.

SA108. Svarbi buvo darbinė veikla, vaikų įsitraukimas į kasdienę grupės tvarkymosi rutiną.

SA1. Požiūris į vaikus buvo labai nepagarbus, į vaiką buvo žiūrima, kaip į kvailiukus. „Jis dar mažas, jis nieko nesupras“ - dažniausiai skambėjusi frazė, iš tiesų vaikas dar mažas, bet mes dirbome ir dirbame, kad juos išmokytume. Būdavo tokių atvejų, jei vaikas apsišlapindavo ar padarydavo kokia klaidą, jam buvo sukeliamas gėda prieš likusius vaikus ar taikydavo bausmės, pvz., uždarydavo prausykloje arba rūbinėje. Ryšys tarp vaiko ir auklėtojos buvo nesureikšminamas, tiesiog dirbdavo savo darbą.

SA1. Vaikai su negalia? Tokio vaiko negalėjo būti, nes visi žmonės turi būti tobuli. Visi vaikai su negalia buvo atskiriami nuo sveikų vaikų. Baisu, kai dabar pagalvoji, nes jie tokie patys maži vaikai, jie taip pat norėjo viską žinoti, patirti, pažinti (...), o tie su trūkumais buvo izoliuojami spec. ugdymo įstaigose, kurias visi vadindavo „atsilikėlių darželiais“.

SV14. Mano sovietinėje vaikystėje, ypač pradinėje mokykloje, šaukimas, fizinės bausmės ir šiurkšti kalba nebuvo retas dalykas. Nemanėme, kad tai didelė problema. (...). Individualumas nebuvo sveikintinas.

SA4. Vaikų nuomonė nerūpėjo ir niekas į ją neatsižvelgdavo.

**Ugdymo tikslas ir
uždaviniai. Požiūris į
vaiką. „Pilkoji
zona“. Įrodymai (1)**

SA1. (...) į ugdymą turėjome žiūrėti rimtai, o iš tikro dirbome taip, kad būtų patogus mums. Jei vaikas nemokėjo valgyti tai dažniausiai jis likdavo nevalgęs, nes nebuvo laiko jo mokyti, bet tai ir nebuvo labai akcentuojama.

SV10. Darželyje vaikas negalėjo būti savimi ar kitokiu, visi vaikai turėjo būti paklusnūs, lygūs ir vienodi, negalėjo reikšti savos nuomonės, vaiko pasiekimai turėjo būti pagal aprašytus standartus, o kairiarankiams buvo liepta rašyti su dešine ranka. Taip pat buvo ugdomas komandiškumas, bendradarbiavimas, o lyderius auklėtojos slopindavo ir neleisdavo pasireikšti, visi turėjo būti draugiški. Buvo nepriimta vaikams skusti kitus vaikus, jeigu kažkas kažką blogo padarydavo, nes auklėtojos pradėdavo žeminti skundikus ir liepdavo jiems tylėti.

SA50. Vaikai buvo smalsūs ir judrūs, bet jiems buvo draudžiama kelti daug klausimų, būdavo reikalaujama, kad vaikai mokėtų sėdėti tylūs ir gražiai, neišsišoktų, nesiskustų ir patylėtų. Sakydavo – „Būk kaip visi žmonės“...

SV21. Griežta tvarka, griežtos taisyklės ir ginčytis net nekildavo noras (...); džiaugiuosi, kad nebėra tokio sovietinio muštro.

SA26. Ugdomas gal buvo ne visai orientuotas į patį vaiką, kadangi niekas neklausė jo nori ar nenori, pavargęs ar ne – tiesiog „reikia“, - ir darome.

SA15. Kaip ir daugelis vaikų, lopšelio-darželio vaikai mėgdavo pamokėlių metu paišdykauti ir neklausyti auklėtojų. Žaisdami tarpusavyje taip pat gana dažnai įsisiautėdavo. Vaikų nuraminimui reikėdavo takyti kokias nors bausmes. Didžiausia bausmė pašnekovės apibūdintame darželyje buvo atsisėsti ant kėdutės prie staliuko ir ramiai pasėdėti, kol nusiramins. Kaip būdinga daugeliui vaikų, niekas ilgai nesugebėdavo ramiai išsėdėti, nes norėdavo dalyvauti žaidimuose. Vienu metu darželio darbuotojai buvo sugalvoję didesnę bausmę. Vaikai, kurie neklausydavo, turėjo eiti pas vedėją į kabinetą pokalbiui.

**Ugdymo tikslas ir
uždaviniai. Požiūris į
vaiką. „Pilkoji
zona“. Įrodymai (2)**

SA32. Ugdymo tikslas – pagarba vyresniesiems, ugdomas paklusnumas, kaip pasakydavo auklėtojos, taip ir būdavo, vaikas neturėjo teisės pasireikšti.

SA18. Auklėtoja pasakojo, jog vaikai neturėjo visiškai jokių teisių. Jų nuomonė visiškai niekam nerūpėjo (...). Vaikai neturėdavo savo nuomonės, o jeigu ir turėdavo, negalėdavo jos garsiai išreikšti.

SA150. Prisimenu, kai vaikas nenorėjo suvalgyti citrinos gabalėlio kompote ir išmetė jį. Jam buvo liepta išimti jį iš šiukšlių dėžės, nes “vitaminų mes nemėtome”.

SA107. Vaikai neturėjo jokio šanso išsakyti savo nuomonę, todėl jie buvo lyg marionetės auklėtojoms bei tėvams.

SA79. Vienas berniukas niekaip nepriprato prie darželio, ištiesai verkė. Tėvai pasiėmė vaiką ir daugiau nebevedė į darželį, tai įstaigos vedėja supyko, kaip auklėtojos nesugeba susitvarkyti, tai nuo to laiko uždraudė vaikams verkti.

SA106. Sovietinėje sistemoje buvo propaguojamas kolektyvizmas. Privatumo nebuvo, net darželio tualetu kabinose nebuvo durų.

SA129. Vaiko individualumas ir iniciatyvumas nebuvo ugdomas ir buvo nepageidaujamas.

SA134. Paklausus, kokį žmogų kūrė darželio aplinka, auklėtoja pasisakė, jog nelabai savarankišką. Vaikus skatindavo būti geriausiais, konkuruoti tarpusavyje.

**Ugdymo tikslas ir
uždaviniai. Požiūris į
vaiką. „Pilkoji
zona“. Įrodymai (3)**

SA56. Nebuvo leidžiama pasireikšti gabiems, aktyviems vaikams.

SA109. Tikslas tais laikais buvo tinkamai paruošti vaiką į mokyklą ir tolimesniam gyvenimui.

SA117. Pagal ankstesnes programas visiškai nebuvo skatinamas vaiko kūrybiškumas, iniciatyva, individualios asmenybės lavinimas. Vaikai buvo labai suvienodinami. Vaikai neturėjo drąsos, beveik neklausinėdavo, nepasakodavo. Iš vaikų nesulauksi smalsumo, kūrybiškumo.

SA137. Auklėtojos turėjo naudotis programoje nurodytomis rekomendacijomis ir siekti aiškių, visiems vaikams vienodai nustatytų tikslų.

SA109. Vaikai buvo ruošiami tolimesniam gyvenimui, tad grupėse buvo daug vaidmenų kampelių, tokių kaip kirpykla, parduotuvė, šeima. Vaikai turėjo gauti daug tikslios informacijos, kurią paskui galėtų pritaikyti gyvenime.

Ką šie įrodymai atskleidžia?

To laikmečio ikimokyklinės pedagogikos **tikslas** buvo išugdyti sveiką, dorovingą, bendruomenišką ir pakankamai išprususį asmenį, paruošti vaiką mokyklai ir tolimesniam gyvenimui. Nors individo ugdymo svarba nebuvo pirmaeilė, buvo siekiama šią pakankamai logiškų tikslų eilę kryptingai įgyvendinti. Pedagoginėje praktikoje tikslai realizuoti per suformuluotus atitinkamus uždavinius, numatytą ugdymo turinį, naudojamus metodus, atitinkamai sukurtą aplinką ir priemones, atitinkamą sąveikos tarp ugdymo proceso dalyvių kultūrą. Kaip tai atrodė?

Kelti dorovinio, protinio, darbinio ir estetinio ugdymo bei rūpinimosi vaiko sveikata **uždaviniai**, ir tai atspindi visapusiško asmens ugdymo nuostatas (šiandien dar vadinamo visuminiu, holistiniu), aktualizuojamas nuo J.A.Komenskio laikų iki dabarties. Vis dėlto atidesnis žvilgsnis į atskirų vaiko raidos sričių ugdymą atskleidžia esmines problemas.

Dorovinio ugdymo srityje prioritetinėmis vertybėmis pagrįstai laikyta pagarba suaugusiems, mandagumas, draugiškumas, geranoriškumas, dėmesingumas vienas kitam, buvimas grupės nariu, pakantumas kitataučiams ir kt. Deja, pagarba suaugusiems darželiuose dažnai virsdavo į besąlygišką paklusnumą, draugiškumą pekeisdavo konkurencija, atsakomybė tapdavo neatsiejama nuo griežtų taisyklių ir jų laikymosi (be to, atsakomybė ugdyta ne kaip asmeninė, o kolektyvinė). Čia būtina paminėti, kad rutininis „grupės gyvenimas“ nuolat užgoždavo vaikų individualumą; be to, tuometinei pedagogikai tai buvo visai priimtina (antai net ir L. Vygotskio sociokultūrinė teorija dėl to yra pagrįstai kritiškai vertinama (pvz., Liu & Matthews, 2005), kolektyvizmas itin ryškus tipinėje programoje vaikų darželiams; tai tvirtina ir šio tyrimo repondentai.

Protinio ugdymo srityje dominavo ne aukštesnieji mąstymo gebėjimai (pvz., kritinis mąstymas, problemų sprendimas), o žinių kaupimo ir jų reprodukavimo praktika. Žinių įgijimas vyko, sukūrus griežtus, nelanksčius, unifikuotus ir unifikuojančius vaikų pasiekimų standartus, kurių buvo privalu pasiekti, bei naudojant akademinio mokymo metodus ir formas.

Darbinio ugdymo sritis to meto darželiuose buvo išskirtinė. Ruošiant vaikus „tolimesniam gyvenimui“, ugdyti vaikų darbiniai įgūdžiai (vaikai prisidėjo prie grupės tvarkymo darbų, darbavosi lauke), vaikams buvo teikiama daug informacijos apie profesijas ir kt. Tokia orientacija į ateitį iš tiesų naikino buvimo *čia ir dabar* svarbą ir smagumą.

Estetinis ugdymas apėmė įvairias meninės veiklos sritis – literatūrinę, muzikinę, piešimo, lipdymo, vaidybinę. Prioritetas vis dėlto teiktas meninių priemonių, technikų naudojimo įgūdžiams, o ne raiškos originalumui, savitumui; meninė vaiko saviraiška nebuvo reikšmingas uždavinys.

Vaikų sveikatos priežiūra sovietmečio vaikų darželiuose buvo ypač svarbi, tam skirta nemažai resursų ir pastangų. Pažymėtina, kad sveikatos samprata iš esmės reiškė vien fizinio kūno sveikatą, o vaiko psichologinei savijautai, jo emocijoms reikiamo dėmesio neskirta.

Taigi, darytina išvada, kad visapusiško ugdymo to meto vaikų darželiuose buvo siekta, bet jo modeliavimas realybėje - įgyvendinimas - atspindi akivaizdžius trūkumus. Pažvelgus į ikimokyklinės pedagogikos uždavinius jų visapusiškumo aspektu, toliau svarstytina, koks **požiūris į vaiką** juose užkoduotas?

Vaikas vertintas ne kaip subjektas, turintis savo valią, bet kaip objektas, kuriam reikia suteikti norimų savybių, gebėjimų, žinojimo, kuris dar nėra tobulas, todėl jis yra kryptingai tobulintinas. Vaiką „konstruoja“ vien suaugę, jis pats suvoktas kaip nepajėgus kurti savo kasdienybę ir savo žinojimą. Net jo elgesys buvo modeliuojamas pagal suaugusiųjų pageidavimus, tad bihevioristinės pedagogikos nuostatos buvo labai gyvos.

1 pav. Žaislai - tik šiai proginei fotografijai (juos tuojau paims) 1987

Nematome vaiko individualybės ugdymo prioriteto; vaikai to meto darželiuose *dalyvauja*, bet ne *aktyviai dalyvauja* (plg. *Vaiko teisių konvencija, 1992, Ankstyvojo ugdymo kokybės gairės, 2014*). Tai reiškia, kad vaikų norai, nuomonė nebuvo svarbi ir į ją nebuvo atsižvelgiama. Viskas buvo suplanuojama iš anksto, ir spontaniškumui ar improvizacijai (ir vaikų, ir pedagogų) vietos nelikdavo. Vaiko perspektyvos, „vaiko balso“, vaiko kultūros puoselėjimo tikslas visai nekeliamas ir niekaip nemanifestuojamas. Apskritai vaikystės kaip unikalaus amžiaus tarpsnio (plg. *Schleicher, 2019*), kurio esmė yra žaidimas, samprata sovietmečio vaikų darželyje aktualizuota nebuvo. Antai šio tyrimo respondentai patvirtina, kad žaidimas suprastas kaip poilsio laikas tarp „rimtų“ mokymosi veiklų; nors epizodinėms didaktinėms veikloms žaidybinis atspalvis ir buvo suteikiamas, bet žaidimas nebuvo vertintas kaip pagrindinis, pilnavertis, daug prasmės ir naudos teikiantis mažo vaiko veikimo būdas. Tai reikštų, kad iš F.Frėbelio idėjų paliktas tik lukštas (nepaisant to, kad darželiuose ir pradinėse mokyklose vyko beveik visos F.Frėbelio siūlytos veiklos vaikams – nuo įvairiausių darbų iki konstravimo).

Tas pats pasakytina apie M.Montessori idėjas – to meto vaikų darželiai tik iš dalies ir tik paviršutiniškai perėmė jos sistemos bruožus: naudoti vaikiškam ūgiui pritaikyti baldai ir priemonės; naudotos M.Montessori pasiūlytos darbinės veiklos, tačiau laisvo, savarankiško vaiko idėja perimta nebuvo. Savarankiškumas sumenko iki savitvarkos įgūdžių ugdymo uždavinio.

Kai kurie autoriai teigia, jog vėlyvojo socializmo laikotarpiu sovietinė pedagogika ėmė kisti, persitvarkyti (*Trimakienė, 2007, Grišinaitė, 2017*) labiau pabrėžiant ugdymo individualizavimo svarbą, rėmimąsi vaiko raidos ypatumais, poreikiais ir kt. Antai R.Grišinaitė teigia: „Sovietinės Lietuvos pedagoginis laukas savarankišku ir gebančiu aktyviai kurti savąjį diskursą tapo tik šešto dešimtmečio pabaigoje, kai „užaugo“ nauja sovietinių pedagogų karta. Tuo metu pradėjo ryškėti modernaus pobūdžio pedagoginės psichologijos idėjos, kuriose buvo fiksuojamos vaiko sampratos slinkty. Šios permainos iš esmės atkartojo visoje Sovietų Sąjungoje vykusią pedagoginės minties permąstymą, siekiant atsitraukti nuo autoritetu / kontrole ir vaiko paklusimo santykiais grįstų auklėjimo praktikų“ (p.102). Vis dėlto jau minėti dalykai – tipinė programa, akademiniai ugdymo metodai ir formos – neleido darželių praktikoje tiek, kiek reikėtų, atsižvelgti į individualius vaikų poreikius ir galimybes. Tai buvo *visų*, bet ne *kiekvieno* ugdymas. Šio tyrimo respondentai taip pat patvirtina, kad nei gabieji, nei vaikai su specialiaisiais poreikiais nebuvo matomi kaip įvairios, kitokios grupės (nei kairiarankiai, kurie turėjo pakeisti dominuojančią ranką į dešinę). Gabieji dažnai laikyti išsišokančiais, o dėl to nestandartiniais, „nepatogiais“ vaikais (jų „prireikdavo“ konkursinėse,

lenktyniavimo kontekstuose); specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai apskritai buvo ugdomi atskirose įstaigose.

2 pav. Mes - stebėtojai

Ugdymo turinys

SA2. Bendravimas tarp pedagogo ir vaiko vyko lietuvių kalba, o ir lietuviškos šventės, tradicijos buvo nepamirštos ir švenčiamos!

SA108. Turėdavo savo daržą: sodindavo, ravėdavo, nuimdavo derlių. Kiekvienas turėdavo po savo skudurėlį, kuriuo plaudavo grupės žaislus, valydavo lentynas, plaudavo gėlių lapelius. Kas savaitę renkamas vaikas budinčiojo pareigoms, kuris tą savaitę tapdavo auklėtojos padėjėju, kurio visi turėdavo klausyti. Tai būdavo laikoma prestižu.

SA79. Pasitaikydavo, kad vaikas neužmiega, tai pedagogė leisdavo nemiegoti, gulėti tyliai arba leisdavo knygas pavartyti.

SA15. Darželyje dažnai buvo organizuojamos įvairios šventės, išvykos, sportinės žaidynės ir kitos veiklos, kurioms vaikai labai nuoširdžiai ruošdavosi ir kurių labai laukdavo. Dažniausiai į visas šias veiklas būdavo įtraukiami ne vien vaikai, bet ir jų tėveliai ar visas dirbantis kolektyvas.

SA9. Didelį dėmesį skyrė gamtos pažinimui(aplinkos), matematikai, taisyklingai kalbai, ypač savarankiškumui. 5 m vaikai privalėjo valytis teisingai dantis, susitvarkyti rūbelius, užsirišti batų raištelius. Patys serviruodavo staliukus ir jau nuo 3 metų mokėsi naudotis ne tik šakute, bet ir peiliu.

Ugdymo turinys. Kas buvo pozityvu? Įrodymai

SA9. Labai daug dėmesio skyrė kūno kultūrai. Nebuvo atskirų ugdytojų, tai auklėtojos pačios du kartus per savaitę vedavo pamokėles. Beje, besimokydamos auklėtojos profesijos, buvo išmokintos net minutėmis jausti kiekvieną užduotį. Muzika. Dainuoti mokoma atskirais balsais. Susodinami 3 eilėmis pagal balso tembrą ir muzikė (muzikos mokytoja) atskirai kiekvieną balsą mokė. Ypatingai daug dainų, šokių, ratelių mokė būtent lietuvių liaudies. Vaidyba. Kiekviena grupė nors 2 kartus paruošdavo po mažą spektakliuką, į kurį pakviesdavo tėvus.

SA121. Labai didelis dėmesys buvo skiriamas vaikų darbui, kaip vienai iš savarankiškos veiklos sričių. Šioje veikloje svarbiausia ugdyti poreikį dirbti. Buvo aiškiai nustatytas bei sukonkretintas darbinių mokėjimų bei įgūdžių turinys kiekvienai amžiaus grupei.

SA113. Visada lauke vyko kažkoks judėjimas, vaikai patys ir aikšteles tvarkydavo, ir lapus grėbdavo, ir žiemą sniegą kasdavo. Tas pats ir grupėje, auklėtojoms prižiūrint vaikai palaikė tvarką. Kas gėles liūdavo, kas dulkes nuo žaislų valydavo. Būdavo skiepijamas toks darbinis auklėjimas, savarankiškumas, tvarka.

SA109. Labai daug dėmesio vaiko fizinei sveikatai, būtinas buvo vaikų grūdinimas, daug sportinių priemonių, daug sportinių švenčių. Kiekvieną rytą būdavo mankšta su muzika. Daug dėmesio skyrė vaizdingumui, turėjo begalę visokių plakatų, stendų ir dalijamosios medžiagos.

SA5. Paklausus X, kaip ugdydavo vaikus, atsakė, kad dažniausias vaikų noras buvo pasakų sekimas ir knygelių skaitymas arba tautiniai žaidimai. „Asmeniškai aš turėjau pasirašiusi sąsiuvinyje ugdymo planėlį, pagal kurį vesdavau veiklas, jei nesusipešdavau su kolege. Nes, jos nuomone, tai buvo globos, o ne ugdymo įstaiga. Vaikus mokydavau per žaidimus, mokiau orų, atskirti spalvas, kaip tinkamai apsirengti ir visko, ko reikia gyvenime. O jei būdavo patikra, tuoj pat buvo žaidžiami tautiniai žaidimai, dainuojamos dainelės. Ir į muzikos pamokas šiaip sau vaikų neveddavau, jei ne šventė ar patikra.

SA9. Pamokėlės (dabar veikla vadinamos) vyko prie stalų ir visi tą pačią veiklą atlikdavo: tiek meninę, tiek kalbos, matematikos, konstravimo ir kt.

SA4. Ugdymo programa buvo viena, ji nebuvo keičiama, norint orientuoti ją į ugdytinių poreikius. Jose trūko kūrybiškumo, asmenybės lavinimo. Buvo siekta visus vaikus vienodinti, jog būtų tokie patys, jų individualumas būdavo slopinamas.

Ugdymo turinys. „Pilkoji zona“. Įrodymai (1)

SA9. Visi dirbo, ką LIEPĖ auklėtoja (pamokėlių metu). Nebuvo „nenorių, nedarysiu“, nes būdavo auklėtojos atsakymas: darželyje nėra žodžio „nenoriu“, yra "reikia". Tad niekas ir neprieštaraudavo. Pamokėlės būdavo kasdien 3-4 kartus, priklausomai nuo amžiaus ir trukdavo 10-20 min. Kiekviena pamokėlė atskira: jei kalba, tai kalba, jei matematika, tai matematika, jei konstravimas, tai tik jis ir t. t. Savarankiškai veikdavo tik po

SA9. O rusų kalbos pamokėlės buvo maždaug nuo 5 metų darželyje privalomos. (Apie 1980 - uosius metus).

SA9. Visiems vaikams buvo taikoma viena vienintelė programa, pagal kurią dirbo visi darželiai. Programa orientuota į akademinį ugdymą. Kadangi, grupėse buvo tik vieno amžiaus vaikai, tai ir visas mokymas to amžiaus vaikams vyko visiems vienodas. (...) Pagal programą PRIVALĖJO visi išmokti, nes, bent sykį per mėnesį tikrindavo vaikų žinias vedėja (taip tuomet vadinosi direktorė) ar pavaduotoja (tuomet metodistė vadinosi). Bet ir tada suprasdavo, kad vaikai skirtingi, tad jei bent keli atsimindavo, ką mokėsi, buvo gerai.

SV14. Kai mirė Brežnevas, mūsų mokytojai mums pasakė, kad ką tik mirė puikus vadovas ir mes turėjome liūdėti. Kartu su penkerių metų bendraamžiais sėdėjau privalomoje tyloje, klausydamas galingo sirenų, sklindančių iš netoliese esančios elektrinės, garso, bandydamas sukelti savyje liūdesį.

SA16. Darželyje auklėtojoms buvo duodamos ugdymo programos. Tai buvo tiesiog planai, kurių auklėtojos privalėjo laikytis. Jokio atsižvelgimo į vaikus ar jų norus nebuvo. Planuose buvo viskas surašyta nuo A iki Z, auklėtojoms jokie klausimai kilti negalėjo. Vaikai mokėsi daug eilėraščių, kuriuos per šventes sakydavo, darydavo darbelius, dainuodavo, šokdavo, turėjo daug fizinės veiklos.

SA21. Buvo akcentuojamas vaikų mokymas, ugdymas, savotiškai buvo ruošiami mokyklai.

SA18. Nebūdavo jokių laisvų veiklų, vaikai negalėjo pasakyti ką jie nori veikti, kuo nori užsiimti. Viskas vykdavo taip, kaip auklėtoja suplanavo, kaip ji nori. Vaikai sėdėdavo prie stalų ir darydavo darbus. Nebūdavo jokio laisvo, žaidimo pavidalo mokymo.

SA26. Viską veikėme pagal bendrąją ugdymo programą, ne mažiau ir ne daugiau.

SA30. Visi darželiai turėjo dirbti pagal visuotinę programą (...). Programa buvo pakoreguota pagal šalies nacionalinius tautinius ypatumus, bet iš esmės buvo tipinė visoms ikimokyklinio ugdymo įstaigoms.

Ugdymo turinys. „Pilkoji zona“. Įrodymai (2)

SA53. Ugdymas buvo „pamokėlėmis“ – matematika, aplinkos pažinimas, dailė, fizinis lavinimas, rusų kalba, lietuvių kalba, muzika.

SA106. Po pusryčių vyko užsiėmimai. Privalomai buvo muzikos, piešimo, lipdymo, skaičiavimo, ir aplikacijų darymo, kūno kultūros užsiėmimai. Auklėtojos skaitė vaikams daug knygų ir pasakojo pasakas. Vieni – iš nuoširdaus noro įskiepyti vaikams meilę knygoms ir liaudies menui, kiti taip užtikrino discipliną grupėje.

SA26. Vaikai neturėjo pasirinkimo laisvės, privalėjo daryti tai, kas yra pagal dienos planą, nebuvo laisvo kūrimo, mažai laiko skyrė žaidimams, kadangi buvo nemažai pamokėlių. O juk būtent per žaidimą vaikas geriausiai mokosi ir išmoksta.

SA45. Pagal amžiaus grupes buvo konkretūs nurodymai, temos, ko vaikus išmokyti, kokias pasakas perskaityti, kuriuos eilėraščius išmokyti atmintinai, ką piešti, lipdyti, kokius judesius išmokyti, kokius darbelius nudirbti ir pan.

SA120. Šventės būdavo kitokios nei dabar – Kalėdų metu vaikai laukdavo ne Kalėdų senelio, o senio Šalčio. Sovietmečiu niekas neminėdavo Advento laikotarpio, Kūčių, Velykų (katalikiškų švenčių niekas nešvėsdavo), bene didžiausia šventė metuose būdavo Naujieji metai bei Kovo 8-oji: vaikai ruošdavo programas ir sveikindavo mamytės Tarptautinės moters dienos proga.

SA112. Kiekvieną dieną turėjome pasiruošti dienos planą. Turėjome parašyti, ką planuojame veikti, paskui ką nuveikėme, kas pavyko, kas nepavyko. Kiekvieną dieną vaikams darydavome pamokėles. Buvo atskirai pamokėlės matematikai, gimtajai kalbai, aplinkos pažinimui, piešimui, konstravimui, lipdymui. Į lauką eidavome ryte ir vakare. Fizinis lavinimas vykdavo sporto salėje, vaikai ir mokytojos turėjo sportines uniformas. Mankštą vesdavome kiekvieną dieną, pirmiausia rodydavome seną judesį, tada naują, kad vaikai kartodami prisimintų.

SA121. (...) taip pat didelis dėmesys buvo skiriamas drausmei, todėl už kiekvieną prasižengimą vaikai buvo gėdinami ir smerkiami.

Ugdymo turinys. „Pilkoji zona“. Įrodymai (3)

SA121. Pamenu, kad tada buvo vedamos lietuvių kalbos, matematikos, aplinkos pažinimo, rusų kalbos, dailės, muzikos, judrių žaidimų pamokėlės, buvo griežtai nustatytas pamokėlių tvarkaraštis ir laikas, taip pat ir savaitinių pamokėlių skaičius. Tada fizinio lavinimo pamokėlių negalima buvo jungti su kitomis veiklomis.

SA122. Pasak jos, realybė ir tai kas buvo rašoma dokumentuose, labai skyrėsi. Buvo nustatytos ugdymo programos, jos turbūt buvo vienodos visuose darželiuose. Labai prastos jos nebuvo, tačiau trūko kūrybiškumo, iniciatyvos, vaikų individualumas tikrai nebuvo

SA127. Visi darželio renginiai buvo rengiami pagal auklėtojos (ar muzikos vadovės) sukurta scenarijų. Darželio koncertui vaikai ilgai repetuodavo ir nuo scenarijaus nebuvo galima nukrypti (...). Sovietinė vaikų auklėjimo sistema buvo labai ideologizuota. Svarbios šventės buvo „Spalinės“, Kovo 8-osios šventė, Gegužės 1-oji ir kt.

SA121. Pamenu, kad tada buvo vedamos lietuvių kalbos, matematikos, aplinkos pažinimo, rusų kalbos, dailės, muzikos, judrių žaidimų pamokėlės, buvo griežtai nustatytas pamokėlių tvarkaraštis ir laikas, taip pat ir savaitinių pamokėlių skaičius. Tada fizinio lavinimo pamokėlių negalima buvo jungti su kitomis veiklomis.

Ką šie įrodymai atskleidžia?

Pedagoginėje praktikoje tikslai realizuoti per numatytą ikimokyklinio **ugdymo turinį**. Kaip matome iš sovietmečiu darželyje dirbusių auklėtojų atsiminimų, ugdymas vyko pagal vieną, centralizuotą, tipinę auklėjimo ir mokymo programą („Auklėjimo ir mokymo vaikų darželyje programa“). Kiekvienam darželiui ji nebuvo adaptuojama, juo labiau atskirai grupei.

3 pav. Surežisuotas saugaus eismo renginys

Ugdymo turinys vaikų darželiams apėmė jau minėtas dorovinio, protinio, darbinio ir estetinio ugdymo sritis (analizuojamu laikotarpiu skirta daug dėmesio atskirų ugdymo metodikų kūrimui (A.Katinienė, D.Gedvilaitė ir kt.), o realizuojamas jis buvo atskiromis pamokėlėmis – aplinkos pažinimo, dailės, fizinio lavinimo, rusų kalbos, lietuvių kalbos, muzikos, dailės ir kt. Ugdymas turėjo ir ryškų ideologizuotą kontekstą, kuris reiškėsi šventėmis, minimomis to laikmečio datomis ir pan.

Akademinei, „mokyklinė“ ugdymo turinio įgyvendinimo forma buvo tolimesnė klasikinei Vakarų Europos prieigai, pabrėžiančiai integruotą (ne „dalykinę“) veiklą. Ugdymas planuotas ir organizuotas suaugusiųjų, o užduotys skirtos akademinio gebėjimų įgijimui ir tobulinimui; į vaiką orientuotas ugdymas, kai veiklas inicijuoja vaikai, kai vaikai įsitraukia į problemų sprendimą ir tyrimais (patyrimu) grįstą mokymą(si), galėjo būti tik išimtimi.

4 pav. Tautų draugystės šventė

5 pav. Šventės standartas

Vaikų pasiekimų vertinimas

SA141. Kokie buvo vaikų pasiekimų vertinimo būdai? Atėjus vaikui į darželį, buvo kalbama su tėvais, išsiaiškinant to vaiko raidos lygį; kas pusmetį auklėtoja žymėdavo vaikų pasiekimus, sugebėjimus ir t.t. Jei vaiko raida atsilikdavo, su juo auklėtoja padirbėdavo daugiau.

SA129. Išėjus vaikams į mokyklą, auklėtojos buvo siunčiamos stebėti ir aprašyti, kaip jiems sekasi.

**Vaikų pasiekimų
vertinimas. Kas buvo
pozityvu? Įrodymai**

SA144. Taip pat auklėtojos turėdavo lankyti vaikus namuose, tikrinti, kaip gyvena ir aprašyti.

SA16. Taigi, auklėjimo metoduose viskas buvo paremta (...) vaikų lyginimu (Jonukas, žiūrėk, kaip gerai padarė, o tavo darbas kaip atrodo?).

SA16. Pašnekovės teigimu, buvo atsižvelgiama daugiausia į protinius pasiekimus, mokslą. Tai auklėtojos juos sau ir aprašinėdavo. Kartais apie juos pasikalbėdavo su tėvais. Jei vaikai gabūs, juos išgirdavo.

SV33. Dienos metu atlikdavome įvairius darbelius. Labai stengdavausi padaryti, kaip reikia. Gerai padaryti reikšdavo padaryti taip, kaip parodydavo auklėtoja, nes tik tvarkingiausi darbeliai, “kopijos”, būdavo pagiriami.

SV29. Auklėtoja parodydavo, kur ir kaip piešti. Piešiniai ar kiti darbeliai (saulė kampe, namelis centre) buvo vienodi. Visi darbeliai buvo pakabinami rūbinėje, kad tėvai pamatytų. Mes buvome lyginami tarpusavyje, jei darbelis nepavykdavo, liepdavo pasižiūrėti į kitus ir imti pavyzdį iš vaikų, kurie padarydavo geriau.

SA30. Vaikų vertinimas buvo tiesiog geras arba blogas. Gerai mokosi – geras, blogai mokosi, išdykauja – blogas. Vertinimai žodžiu buvo išsakomi pokalbių su tėvais metu. Neretai vaikai buvo vertinami pagal tai, kokias pareigas užima vaiko tėvai. Jokio individualumo, gilinimosi į vaiko poelgių priežastis.

Vaikų pasiekimų vertinimas. „Pilkoji zona“. Įrodymai (1)

SA99. Vertinimas buvo labai paprastas, auklėtojų uždavinys buvo išleisti vaikus į mokyklą skaitančius ir rašančius, tad toks vertinimas ir buvo, arba jie išmoko ir vertinami gerai, arba ne.

SV105. Mažyliai buvo skatinami pagyrimais, kai kurie turėjo “mylimukų” statusą. Vaikus, kurie, auklėtojos nuomone, elgdavosi netinkamai, statydavo į kampą.

SA84. Sovietiniais laikais buvo daroma didelė ugdymo klaida – visas mokymo procesas orientuotas į rezultatus. Pavyzdžiui, vaikų darbeliai buvo lyginami tarpusavyje, todėl vaikai buvo žeminami savo bendraamžių akivaizdoje.

SA108. Vaikų gebėjimus tiesiog aptardavo bendrai per susirinkimą, arba esant poreikiui, aptardavo su vaiko tėveliais asmeniškai.

SA108. Priešmokyklinėje grupėje vaikai per 1 minutę turėdavo perskaityti 33 žodžius.

SA115. Pagrindinis vaikų pasiekimų vertinimas buvo prieš mokyklą, o kas metus vaikų pasiekimų vertinimo nebuvo. Vaikų pasiekimai buvo aptariami iškart po užduoties atlikimo: sėkmingu vaiku džiaugiamasi, o neigiamai vertinami nepilnai, netvarkingai atlikti darbai ir vaikas buvo priskiriamas prie „nemokšų“.

SA126. Vaikai buvo lyginami tarpusavyje. Auklėtojos turėjo numylėtinius, mylėjo socialiai stiprių tėvų vaikus.

SA127. Sovietmečiu buvo normalu prie visų vaikų garsiai aptarinėti kitų vaikų išvaizdą, elgesį, jo tėvus. Nebuvo vertinami individualūs vaikų pasiekimai ir pažanga. Vaikai buvo lyginami tarpusavyje. Pašnekovės teigimu, buvo įprastos frazės: „tu gražiai nupiešei, o tu – ne“, „imk pavyzdį iš jo“, „tu blogas vaikas, o jis – geras“. X teigimu, buvo normalu turėti auklėtinius numylėtinius ir tuos, kuriuos nelabai mėgsti.

Vaikų pasiekimų vertinimas. „Pilkoji zona“. Įrodymai (2)

SA12. Vaikai vertinami žodžiu, kažkokių išskirtinių paskatinių nebuvo.

SA144. X prisiminė, kad būdavo ypatingai daug žurnalų kuriuos reikėdavo užpildyti. Pildydavo lankomumą, kitame žurnale aprašydavo kokia tematika buvo ugdomi vaikai, kokios ugdymosi priemonės buvo naudojamos tą dieną, kaip vaikai įsisavino informaciją, kiek vaikų atsakė į užduotus klausimus, kiek nulipdė darbelį, kiek nupiešė, kiek nenupiešė ir pan.

SA8. Auklėtojos būdavo kaskart tikrinamos, darželio vadovei privalėdavo pateikti dienotvarkės užduotis bei rezultatus. Atsižvelgdama į dienos temą bei ugdomąjį mėnesio planą, ji prieidama prie ugdytinių pasiklausdavo tam tikrų klausimų, jei vaikai pasimesdavo ir neatsakydavo, auklėtojos rašydavo pasiaiškinimo lapus bei gaudavo tam tikrus įspėjimus.

Ką šie įrodymai atskleidžia?

Vaikų **pasiekimų vertinimas**, kaip jau minėta, buvo susietas su standartais, ir visi vaikai turėdavo jų pasiekti (pvz., galėti atpažinti, mokėti parašyti X raidžių; „*per minutę perskaityti 33 žodžius*“ ir pan.). Rezultatus užtikrindavo nuolatinė, sisteminga administracinė ir metodinė auklėtojų veiklos kontrolė. Sovietmečio vaikų pasiekimuose dominavo žinių vertinimo prioritetas, o pats ugdymas buvo labiau orientuotas į rezultatą, bet ne į procesą. Pavyzdžiui, ruošimosi šventėms metu labiausiai rūpėjo, kad būtų tiksliai įgyvendintas iš anksto sukurtas renginio scenarijus, o poetiniam „montažui“ atrinkti eilėraščiai ar jų fragmentai būtų tiksliai ir be klaidų padeklamuoti. Siekiant tokio rezultato, buvo daug repetuojama, kartojama, kol dažnai šventiškumo nebelikdavo dėl įtampos ar streso.

6 pav. Deklamuotoja. Jau beveik uniformuoti, nes greit į mokyklą...

Auklėtojų atsiminimai atskleidžia, kad periodiškai vykdavo pokalbiai su tėvais (individualiai ar bendrų susirinkimų metu), taigi, buvo ir formuojamojo vertinimo požymių. Smulkesnių (ne metinių), kasdieninių, pasiekimų vertinimas vyko, tarpusavyje lyginant vaikų pasiekimus. Kaip rodo liudijimai, auklėtojos turėdavo „numylėtinius“.

Ugdymo metodai

SA140. Anot pašnekovės, ne visi prisiminimai apie sovietinį darželį yra blogi. Ir tais laikais buvo gerų, vaikus mylinčių žmonių. Apmaudu tai, kad žiaurumas ir smurtas buvo toks gilus, palikęs ne vieną randą žmonėse ir visuomenėje.

SA128. Dirbdama kai žinojo, kad neateis jos stebėti, dažnai aplikaciją bei darbelius darydavo grupelėmis, taip vaikai galėjo neskubėti, mėgautis procesu, pasikalbėti, paklausti auklėtojos, kai jiems nepavyksta.

Ugdymo metodai. Kas buvo pozityvu? Įrodymai

SA6. Vaikams būdavo sudarytas budėjimo grafikas. Budintis vaikas ar keli vaikai padėdavo auklėtojos padėjėjai atnešti iš virtuvės maistą į grupę ir grupėje padėdavo paservuoti indus, o po valgio sutvarkyti. Sakė, kad vaikams tai labai patikdavo ir labai noriai padėdavo auklėtojos padėjėjai. Taip pat kiekviena grupė turėjo kieme daržą, kur patys vaikai sodindavo daržoves ir vaisius, paskui ravėdavo ir rudeni nurinkdavo savo derlius. Nurinktą derlių nešdavo virėjoms į virtuvę ir prašydavo kažką pagaminti.

SA4. Vaikai negalėdavo per daug triukšmauti ar kitaip trukdyti grupės veiklą. Nepaklusus auklėtojai, vaikai būdavo statomi į kampą ar išvedami į kitą grupę. Taip pat vaikai privalėdavo miegoti. Jų niekas neklausdavo, ar nori jie to, ar ne. Jei nemiegodavo, ant jų buvo šaukiama, taip pat jie būdavo išvaromi į tualetą.

SA143. Pašnekovė prisiminė kaip iš namų nešdavosi obuolius ar kitus namuose turimus daiktus ir naudodavo juos matematikos, dailės ar kitokiose pamokose, kaip piešdavo, kirpdavo ir klijuodavo kokį nors personažą, kurį vėliau panaudodavo vaikų vaizduotės žadinimui. Kaip X pasakoja, viskas buvo pateikiama per tikrus, apčiuopiamus pavyzdžius. Ji sakė: - jei sakai vaikams, kad turi keturis obuolius ir vilkas tris suvalgė, tai tu turi turėti ir obuolius, ir vilką, kad galėtum vaikams parodyti, kaip tai atrodo iš tikro. Kiekvieną dieną auklėtojos turėdavo sugalvoti kaip vaizdžiai pateikti pamokėlių medžiagą.

SA32. Balso pakėlimas buvo normalu.

SA144. Šiek tiek pagalvojusi ji prisiminė ne itin malonią situaciją žiemą, kuomet vaikų pietų miego metu nuėjusi į šalia esančią grupę ji rado miegančius vaikus prie atviro lango, o auklėtojos nebuvo. Pasak jos, kol vaikai miegojo, auklėtoja buvo išėjusi apsipirkti, o langą paliko atvirą, kad vaikai peršaltų ir susirgę neateitų į grupę. Tačiau kaip pabrėžė X, taip pasitaikydavo labai retai ir dažnu atveju tokios auklėtojos būdavo atleidžiamos.

SA107. Kitas atvejis buvo, kai tualete vaikas nusprendė pašokinėti nuo plytelės ant plytelės ir pažaisti, tai pamačiusi kita auklėtoja supyko, griebė vaiką už plaukų, ištempė ir liepė būti kampe, o paskui ir per pietus vaikas negavo normalios maisto porcijos, tai jam buvo kaip dienos bausmė už išdykavimą.

SA5. Gerai prisimenu darbą kartu su kolege, ji be jokios užuojautos mušdavo vaikus, jusdama pasitenkinimą. Kai vaikai eidavo miegoti, ir kas nenorėdavo to daryti, ji ateidavo iki vaiko lovos ji nuklodavo, apversdavo ant pilvo, ir nusiavusi šlepetę, gerai prilupdavo. Tada palikdavo gulėt nuklotą ir be kelnaičių visą pietų miego laiką.

Ugdymo metodai. „Pilkoji zona“. Įrodymai (1)

SA9. "Nusikaltėlis" stodavo prieš visus vaikus, o šie gėdydavo: „gėda pelėda, kaip tau negėda“. Dar būdavo pritūpimai: jei trukdo pamokėlių metu ar nemiega, iškėlęs rankas turėjo daryt pritūpimus kokią 10 kartų.

SA8. Vaikai privalėdavo viską atlikti pagal nurodytą ugdymo planą, todėl nepaklusę auklėtojai, trikdydami grupės aplinką, triukšmaudami, būdavo raminami pakeltu auklėtojos balso tonu ar paprašant atokiau nuo kitų ugdytinių ramiai atsisėsti ant kėdės bei ant stalo padėti rankutes. Jei ugdytinis neklausydavo pirminių nurodymų, liepdavo nueiti į rūbinę, joje esančią kampą ir apmąstyti savo elgesį. Žinoma, pasak močiutės, būdavo auklėtojų, kurios su vaikais elgdavosi nežmoniškai, naudodamos fizinį smurtą, „stipriai sukdavo ugdytinio ausį“ bei trenkdavo per rankas.

SV10. Nepaklusnius vaikus auklėtojos dažniausiai statydavo į kampą, kartais užsukdavo ausį, o jeigu kas susipešdavo ar susipykdavo, auklėtojos nesiaiškindavo aplinkybių ir iš karto baudavo visus peštynių ar pykčių dalyvius (...). Taip pat auklėtojos labai dažnai rėkdavo ant vaikų.

SA11. Visada buvo skiriamas labai didelis dėmesys disciplinai, vaikai klausydavo auklėtojų, bet kartais vaikai buvo ir nubaudžiami, tada auklės statydavo vaikus į kampa.

SA 147. Taip pat X užsiminė apie tai, kad tuo metu buvo fizinės bausmės, bet ji jų netaikė, nors būdavo ir tokių tėvų, kurie patys sakė, kad jų vaiką reikia mušti, nes kitaip jis neklauso suaugusiųjų.

SA16. Mokymo metodai buvo šiurkštūs. Vaikai turėdavo visapusiškai paklusti. Auklėtiniai negalėdavo rašyti ar valgyti kaire ranka, o jei bandydavo, tai gaudavo per nagus. Valgyti vaikai buvo verčiami ir niekam nebuvo įdomu, ar jie mėgsta, ar ne. Nei vienas vaikas negalėdavo nemiegoti, o jei jiems nepavykdavo užmigti, tai juos paauglėdavo taip, kad kitą kartą nedrįstų nemiegoti. Taigi, auklėjimo methoduose viskas buvo paremta bausmėmis (stovėjimu kampe, tempimu už ausų, vaikų žeminimu bei mušimu) arba pagyrimais (labai gerai atlikai užduotį, mama apsidžiaugs) (...).

SV73. Dar keletas nutikimų: vienas berniukas buvo labai padūkęs, tai jį kartą aprengė suknele, įrišo kaspinę į plaukus, pastatė ant stalo prieš visą grupę ir šaipėsi iš jo.

Ugdymo metodai. „Pilkoji zona“. Įrodymai (2)

SV31. Maistą versdavo suvalgyti visą ir greit. Neleisdavo atsistoti, kol nebūdavo tuščia lėkštė. Kartą viena mergaitė nespėjo suvalgyti pietų maisto ir labai verkė. Auklėtoja ją uždarė į tualetą kartu su nesuvalgytu maistu. Mane pastatė šalia tualetu buvo pasakyta, kad jei nevalgysiu, manęs laukia toks pats likimas.

SV31. Per pirtų miegą dažnai nenorėjau miegoti, bet auklėtoja versdavo. Gulėjau lovoje užsimerkus ir bijojau atsimerkti, kad negaučiau barti. Prišlapinus į lovą buvo didžiausia bausmė. Galbūt dėl tos priežasties ir bijojau užmigti. Turėjome viską pačios sutvarkyti, t.y., nuvilkti, išnešti patalynę. Gėdydavo ir bardavo prieš visus vaikus. Prisimenu kartą su viena mergaite norėjome pabėgti iš ugdymo įstaigos. Auklėtojai pamačius buvome nubaustos ir stovėjome kampe.

SA117. Kituose darželiuose vienos pedagogės labai griežtai elgėsi, vyravo „kareiviška“ disciplina, kitos stengdavosi suteikti kuo palankesnes sąlygas vaikams. Mūsų kolektyve tokių nepasitaikė, bet santykis su ugdytiniais buvo grįstas paklusnumo praktika.

SA131. Nors meninė veikla apėmė tokias sritis kaip piešimas, lipdymas, aplikacija, tačiau vaikų savarankiškumui, kūrybinei laisvei vietos nebuvo. Auklėtoja mokė visus vienodai: saulė tik geltona ar raudona, tik viršuje, medis tiesus, lapai žali ar rudi, langas tik toks, namas toks. Prisimenant: visų vaikų meninės kūrybos darbai buvo vienodi (spalva, forma, dydis, išdėstymas).

SA121. Dažniausiai visos pamokėlės buvo organizuojamos sėdint ramiai prie stalų, laikantis taisyklių. Labai didelis ir (mano manymu) kiek per didelis dėmesys skiriamas mandagumo įpročiams: dėkojimui, pasisveikinimui ir atsisveikinimui. Buvo tariami tik žodžiai, o trūko nuoširdumo, akių kontakto, šypsenų.

SA17. Pavyzdžiui, kai mirė Brežnevas, visus vaikus susodino, paleido radiją ir liepė visiems verkti.

Ugdymo metodai. „Pilkoji zona“. Įrodymai (3)

SA109. Būdavo taip, jeigu šiandien matematika bus vieniems tai taip pat ji bus ir kitiems, jeigu šiandien piešimas vieniems lygiai taip pat bus ir kitiems. Veiklą daugiau panaši į mokyklinę. Pamoka ir visi mokosi. Jeigu pavyzdžiui piešimo veikla, tai auklėtoja piešia ant lentos o vaikai žiūri kaip reikia ir atkartoja ant popieriaus, tai jeigu šiandien piešame lapę, tai visi ją piešti išmoks. Per piešimo pamokas vaikai gaudavo tiek spalvų, kiek turėdavo žinoti šitame amžiuje. Kiekvienas turėdavo savo padėkliuką su reikalingomis pamokai priemonėmis. Aplikuojant būtinai turėjo būti stovėlis teptukui ir skuduriukas rankom. Klįjus auklėtojos virdavo pačios virtuvėje

SA131. Sovietmečio darželio programa buvo orientuota į vidutinį tam tikro amžiaus vaikų išsivystymo lygį, todėl visi vaikai buvo mokomi vienodai, neatsižvelgiant į jų gebėjimus ir galias. Niekas neieškojo silpnų ar žymiai į priekį pažengusių vaikų. Programa buvo visiems vienoda, reikalavimai visiems vienodi, pamokėlės visiems vienodos, rezultatas pas visus taip pat turėjo būti toks pats. Auklėtojos vadovavosi pamokos struktūra: pakartojam, išdėstau, pakartojam ir viskas. Individualios veiklos, veiklos grupelėmis su vaikais nebuvo.

SA131. Šventės ir pramogos, kurios gali būti organizuojamos darželyje taip pat buvo nurodytos programoje. Jų organizavimas, pravedimas turėjo to meto ideologinių atspalvių. Švenčių, pramogų organizavime ir pravedime buvo akcentuojama „kolektyvinė nuotaika“. Kartu darom, kartu žiūrim, kartu dirbam, kartu juokiamės, kartu sportuojame, kartu klausome ir t.t. Vaikai turėjo labai gerai mokėti eilėraščius, daineles, šokti ratelius, suklysti buvo negalima, nes tai gėda.

SA147. Visi vaikai turėjo daryti darbus pagal auklėtojos parodyta pavyzdį, jeigu vaikas padaro kažką blogai, buvo liepiama perdaryti darbą. X paminėjo, kad darželyje, kuriame ji dirbo, buvo liepta auklėtojom darbus, kurie neatitiko tam tikrų „standartų“ ar buvo laikomi negražiais, auklėtoja turėjo suplėšyti visiems vaikams matant, bet jai buvo gaila vaikų tai ji paprasčiausiai slėpdavo netinkamus vaikų darbus ir kai vaikas nematė, išmesdavo juos. Darbus kurie buvo padaryti gerai, visada reikėjo pakabinti ant lentos, kad visi vaikai matytų ir galėtų imti pavyzdį iš kitų.

SA137. Metodai taip pat buvo nurodyti programoje. Laisvės kūrybai neturėjome, reikėjo dirbti griežtai pagal programą. Bet kuriuo dienos metu mūsų veikla galėjo būti patikrinta, o už dienotvarkės ar programos nesilaikymą gaudavome pastabas pastabų/atsiliepimų žurnale. Tuo metu, kai pradėjau dirbti, susidūriau su dažna auklėtojos padėjėjų kaita.

SA137. Pamokėlės, kai vaikai susikaupę turėdavo sėdėti suoluose ir mokytis, priminė mokyklą. Mokymas vyko standartizuotai, pagal aiškias mokymo programas, čia nebuvo vietos kūrybai, ugdymui per žaidimą, individualizavimui.

Ugdymo metodai. „Pilkoji zona“. Įrodymai (4)

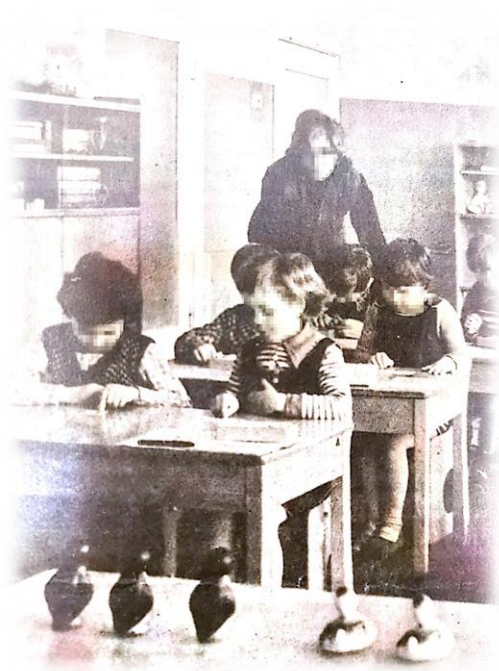
SA4. Veiklų metu vaikai būdavo sodinami ant kėdučių, turėdavo klausyti, kas jiems sakoma.

SA147. Pamokėlių metu visi vaikai turėjo daryti jiems skirtą darbą ir niekam nerūpėjo, nori vaikas tai daryti ar ne.

Ką šie įrodymai atskleidžia?

Ugdymo metodai, siekiant vienodų vaikų pasiekimų, niekaip nederėjo su vaikų kūrybą, improvizacija, taip pat būdingiausia vaiko veikla – žaidimu, – jie buvo dažniausiai reprodukciniai. Mokymo procesas buvo itin “mokyklinis” – prieš tai buvusios pamokos medžiagos pakartojimas, tada nauja medžiaga ir galiausiai jos įtvirtinimas. Būdingiausia mokymosi terpė: tyla, rankos kėlimas, norint kalbėti, priešmokykliniais metais – suolai; aiškiai fiksuotas pamokėlių kiekis ir pamokėlių trukmė. Deja, 2009 metais atliktas tyrimas atskleidė, kad dalis auklėtojų dar “vedė” pamokėles darželiuose: “Išryškėjo procentinis santykis pedagogų, kurie ugdymo procesą organizuoja nekokybiškai: a) beveik trečdalis pedagogų praktikuoja akademinio pobūdžio ugdymo proceso organizavimą, t.y., veda pamokėles (6-13 proc.); naudoja akademinio pobūdžio būdus, tokius kaip nurodymai, demonstravimas, užduočių skyrimas (28-36 proc.)“ (Monkevičienė ir kt., p.149).

Manytina, kad to “mokykliškumo”, akademiškumo neatsverdavo auklėtojų dažnai prisiminimuose minimas praktiškai naudotas “komenskinis” vaizdumo principas (plakatai, kortelės, demonstruojami konkretūs objektai ar pan.).

7 pav. Pamokėlė

Žaidybiniai/žaidimo elementai pamokėlėse taip pat naudoti tam, kad vaikai geriau išmoktų, “įsisavintų medžiagą”. Tuo laikotarpiu nemanyta, kad vaikas yra kompetentinga asmenybė, kad jis geba ir turi teisę pats save formuoti; nebuvo tinkamai pripažįstama vaikui būdingos, motyvuotos veiklos ir iniciatyvos, kaip vaiko raidos variklio, svarba ir tokios veiklos ilgalaikės teigiamos pasekmės. Sovietmečio ikimokyklinė pedagogika buvo tolima nuo vaiko *raidai priimtinos/palankios praktikos*, kurios požymiais laikytinas aktyvus vaiko dalyvavimas ugdymo(-si) procese, individualizuotas, vaiko poreikiams ir išgalėms pritaikytas ugdymas (*Gražienė ir kt., 2020*).

Nors jokiuose oficialiuose to meto švietimo dokumentuose (programoje, atskirų ugdymo sričių metodikose ar pan.) nerasime net menkiausios užuominos apie rekomenduotinus abejotinus vaikų auklėjimo metodus (pvz., bausmes), daugelio respondentų liudijimuose, deja, gausu psichologinio smurto ir fizinių bausmių vaikų darželiuose faktų - nepagarbaus elgesio su vaikais liudijimų. Psichologinis smurtas, patyčios ir fizinės bausmės darželiuose vertintinos ne vien kaip “to momento”, vienkartiniai, nemalonūs, skaudinantys, bet greit pamirštiniai ir didelių pasekmių nesukeliantys įvykiai.

Neabejotina, kad poveikis buvo ir ilgalaikis, kai tokioje aplinkoje nyko (ar net neturėjo progų užsimegzti) pamatiniai vaikų įsitikinimai apie pasaulį ir save. D.Gailienė nurodo tokius įsitikinimus, kurie “leidžia mums gana saugiai jaustis kasdienybėje ir gyventi normalų gyvenimą”, kurie yra “reikalingi žmogaus normaliai socialinei adaptacijai”: 1. Pasaulis yra palankus, 2. Pasaulis yra prasmingas, 3. Žmogus yra vertingas. (p.62). Nepagarbaus elgesio su vaikais atvejai demonstravo vaikams, kad svarbiausi santykiai tarp žmonių – hierarchiniai, kad galia/jėga visada nukreipta į silnesnįjį, kad žodžiai gali skirtis nuo darbų, kad geriau stengtis likti nuošalyje ir neišsišokti, nerodyti iniciatyvos, kad dažnai saugiau yra meluoti, kad kartais pasitikėti suaugusiais yra pavojinga, kad net vaikiška draugystė yra iliuzinė, nes draugas gali būti paprašytas iš tavęs pasityčioti.

Ugdymo priemonės

SA20. Tais laikais buvo labai mažai ugdymo priemonių vaikams ir tiesiog ne visi vaikai pasidalindavo viskuo. Tai moteris sugalvojo paprašyti savo vyro pagalbos. Ji kartu su savo vyrų padarė įvairiausių žaislų darželiui. Sukalė iš įvairiausių lentelių medinę virtuvėlę, netgi išdrožinėdavo vaikams įvairiausių žaisliukus. Taip pat ji pati savo rankomis darė vaikams medžiagines lėlytes.

SA85. Žaislus darydavo visi - auklėtojos, auklėtojų padėjėjos, logopedės, visos susėsdavo ir darydavo žaislus iš visko, ką rasdavo ir iš ko sugalvodavo.

SA6. Žaislų pasirinkimo vaikams daug nebuvo, todėl auklėtoja sakė, kad labai stengėsi vaikams suteikti įvairias galimybes, todėl pati iš popieriaus padarydavo įvairių daiktų imitacijas pvz., muilo, maisto produktų, pinigų ir t.t., kad vaikai galėtų žaisti ir įsivaizduoti per vaidmeninius žaidimus.

SA68. Pratino taupiai naudoti medžiagas, džiaugtis savo ir draugų dirbiniais, suklijuoti suplyšusias knygeles, sutaisyti žaislus.

Ugdymo priemonės. Kas buvo pozityvu? Įrodymai

SA12. Apie aplinką galiu pasakyti, kad tam laikui buvo puiki aplinka: pavėsinės, čiuožyklos, smėlio dėžės, lauko žaidimų inventorių. Taip pat žemė buvo apželdinta, teritorija dėl vaikų saugumo aptverta. Lauke gėlių darželiai.

SV.105. Įdomu tai, kad tėvai patys lėlėm megzdavo drabužėlius, patys darydavo žaislus, lavinamąsias priemones, kitaip kurdavo vaikams malonią apliką.

SA3. Vaikai turėjo žaislų, bet palyginus, kiek darželyje yra žaislų dabar, jie turėjo labai mažai, visiems vaikams jų neužtekdavo.

SA147. X sakė, kad dažnai pati auklėtoja darė vaikams žaislus ir priemones ugdymuisi. Tie žaislai ar priemonės būdavo iš nereikalingų namuose daiktų ar iš natūralių medžiagų, tokių, kaip akmenys, kaštonai, gilės ir panašiai. Auklėtoja prisipažino, kad priemonių tuo metu tikrai trūko. Ji paminėjo, kad nors grupėje buvo pieštukų, vaikai dažnai negalėjo piešti, nes nebuvo popieriaus, tai jeigu kažkas iš tėvų ar pati auklėtoja atnešdavo tapetų gabaliuką, tai buvo tikras džiaugsmas, vaikai galėjo piešti visą savaitę, kartais net dvi.

SA6. Žaislai buvo metaliniai, pvz., mašinėlės, visai nesaugūs vaikams žaisti ir taip pat kaladėlės medinės.

SA15. Kadangi reikalingų metodinių priemonių nebuvo kur pirkti, tad auklėtojos turėjo jas gamintis pačios.

Ugdymo priemonės. „Pilkoji zona“. Įrodymai

SA3. Daugiausia kildavo bėdų dėl nepakankamo kiekio priemonių vaikų lavinimui ir nekokybiškų sąlygų. Buvo sunku vaikams perteikti tam tikrą svarbią informaciją, jiems tai neteikė susidomėjimo, o ir dėl griežtos sistemos vaikai bijodavo reikštis ir dėstyti savo minčių.

SA12. Darželio viduje daugiausiai buvo kaladėlių, mašinų, kamuolių, lėlių, su kuriomis nelabai buvo leidžiama žaisti, kadangi buvo su „plaukučiais“, gražiomis suknelėmis, tai jos daugiausiai

SV31. Su visais žaislais žaisti neleisdavo. Prisimenu, kad viršutinėje lentynoje sustatytų žaislų liesti buvo negalima. Labai norėjau vienos mašinytės, bet auklėtoja liepė tik stovėti ir žiūrėti į ją.

SA16. Pašnekovė pirmiausia pabrėžė grupės temperatūrą. Kartais grupėse būdavo labai karšta, bet kartais labai šalta. Grupėse vaikų būdavo daug, o grupės dažnai būdavo mišrios. Kalbant apie pačią aplinką, tai būdavo viena didelė erdvė ir atskiras miego kambarys. Pagrindinėje erdvėje buvo žaislai, daug medinių. Būdavo viena kita lėlė. Daug žaislų auklėtojoms tekdavo siūti pačioms. Žaislai būdavo skurdūs. Bet, kaip minėjo pašnekovė, vaikams užtekdavo to, ką turėdavo, nes jie mokėdavo džiaugtis. Prisiminimuose liko miego kambarys, kuris, kai vaikai miegodavo, būdavo stipriai vėdinamas. Vaikai sušaldavo ir susirgdavo, bet niekam tai nerūpėdavo. Miegamajame stovėdavo geležinės šaltos lovytės ir jos būdavo viena prie kitos.

SV33. Knygas matydavome tik auklėtojos rankose, kai mus susodindavo ratu ir skaitydavo pasakas. Vaikams drausdavo paimti knygas į rankas, o taip norėjosi jas pavartyti.

Ką šie įrodymai atskleidžia?

Ugdymo priemonės samprata to meto darželiuose dažniausiai asocijuota su *didaktinėmis priemonėmis*: kortelėmis, loto, plakatais ir pan. Buvo ir muzikinių priemonių (metalofonų, dūdelių ir pan.), fizinio lavinimo įrangos (kamuolių, šokdinių ir pan.), priemonių vaikams žaisti lauke, rekvizito vaidinimams ir kt. Nepritekliaus aplinkoje didaktines priemones auklėtojoms dažnai tekdavo pasigaminti pačioms, padėdavo tėvai. Tai, kad ne visi turimi žaislai vaikams būdavo prieinami (pvz., užkelti į nepasiekiamą aukštį ar suslėpti spintose) ir ne su visais buvo galima žaisti, lėmė taip pat ta nepritekliaus aplinka, nors pedagogine prasme tai nėra niekaip pateisinama.

8 pav. Kai kurie žaislai - nepasiekiami

Tai reiškia, kad ugdymo priemonės samprata buvo tolima pabrėžiančiai erdviai, šiuolaikiškas, į vaiką orientuotas ugdymo priemonių funkcijas sampratai: skatinti priešmokyklinio amžiaus vaiko aktyvumą, savarankiškumą, tenkinti norą žaisti, bendrauti, bendradarbiauti; sudaryti sąlygas natūraliai plėtotis vaiko kultūrai, jo poreikiams, interesams, nuostatoms; tenkinti vaikams būdingą judėjimo poreikį; skatinti vaiką kaupti naują patirtį, išbandyti naujas veiklos formas bei pažinimo būdus, tyrinėti, eksperimentuoti, mokytis spręsti problemas; sudaryti palankią aplinką vaikui ugdytis komunikacinius, informacinius, socialinius gebėjimus; skatinti vaiko saviraišką, kūrybiškumą, meninės raiškos gebėjimų ugdymąsi, estetinių nuostatų ir patirties plėtojimąsi (Priešmokyklinio ugdymo priemonės samprata, 2003).

Ugdymo organizavimas

SA119. Darželiuose būdavo seselės, kurios prižiūrėdavo vaikų sveikatą, jeigu vaiką atvesdavo sloguojantį, kosėjantį ar darželyje vaikas pradėdavo karščiuti, auklėtoja nedelsdama vaiką nuvesdavo pas seselę, kuri apžiūrėjus nusprendavo vaiko būklę ir pranešdavo tėvams. Tokiu būdu nereikėdavo auklėtojoms tėvams įrodinėti, kad vaikas serga ir negali lankyti darželio, kas šiais laikais kelia sunkumų, kai tėvai atveda sergančius vaikus ir teigia, kad jie sveiki. Įdomu ir tai, kad darželiuose būdavo izoliatoriaus kabinetas, kuriame vaikas laukdavo tėvų, jeigu seselė nusprendavo, kad vaikas serga ir negali grįžti į grupę. Taip pat jeigu grupėje išplisdavo kokia nors liga, būdavo naudojamos kvarco lempos, kurias atnešdavo į grupę, taip būdavo dezinfekuojama grupė ir užkertamas kelias infekcijos plitimui.

SA22. Pagaminto maisto kokybę tikrindavo.

SA127. Kiekviename vaikų darželyje buvo logopedai, kurie užsiimdavo su vaikais.

**Ugdymo
organizavimas. Kas
buvo pozityvu?
Įrodymai**

SA8. Ugdytiniai privalėdavo pailsėti, todėl laiko skirta būdavo ir individualiems, laisviems žaidimams.

SA119. Dienotvarkė įprastai vykdavo panašiai, kaip ir dabar. Skirtumas tas, kad nevykdavo ryto ratas, vietoj jo būdavo darbinė veikla, kurios metu vaikai rūpindavosi augalais. Po darbinės veiklos vykdavo „Pamokėlės“ – skaičiavimo, rašymo, dailės. Vėliau vaikai eidavo į lauką, kuriame taip pat turėdavo daug veikos. Lauke vykdavo judrūs žaidimai, pasivaikščiojimai, gamtos reiškinių stebėjimai (...), taip pat būdavo pasodintos lysvės, kuriomis vaikai kiekvieną dieną rūpindavosi, laistydavo, prižiūrėdavo.

SA6. Auklėtoja sakė, kad grupėse buvo labai daug vaikų, būtent jos grupėje buvo 32 vaikai. Buvo dvi auklėtojos per dieną, viena dirbdavo nuo ryto iki pietų, o paskui pasikeisdavo, ir kita auklėtoja dirbdavo nuo pietų iki vakaro, taip pat keisdavosi ir auklėtojos padėjėjos po pusę dienos. Darbo valandos išliko labai panašios, bet sovietmetį šiek tiek ilgesnės - nuo 7.00-18.30.

SA121. Labai griežtai buvo laikomasi dienotvarkės. Vaikų žaidimus griežtai kontroliuodavo auklėtojos.

SA127. Vaikų darželius lankė tik sveiki, neturintys fizinės ir psichinės sveikatos sutrikimų vaikai, o vaikai su tam tikrais raidos sutrikimais nebuvo integruojami į paprastas darželio grupes, jie lankydavo specializuotus darželius.

**Ugdymo
organizavimas.
„Pilkoji zona“.
Įrodymai**

SA8. Tačiau griežtai laikydavosi plano, nenukeldavo dienos užduočių kitam kartui.

SA117. Ugdymo veikloms (pamokėlėms) buvo skiriama tam tikras laiko tarpas. Dienos režimas – suskirstytas valandomis, minučių tikslumu.

SA6. Dienos eiga buvo labai konkreti, nieko keisti nekeisdavo, į vaikų nuomonę nekreipdavo dėmesio, nes buvo sudarytas konkretus planas. Vaikai ateina ryte, žaidžia su žaislais, valgo pusryčius, tada po pusryčių vyksta pamokėlės, ikimokyklinio amžiaus vaikai daro pratybas, jau nuo pat mažens vaikams vyko pamokos. Tada vaikai eina į kiemą, grįžta ir valgo pietus, tada poilsio miegas, atsikelia ir valgo pavakarius, sakė, kad dažniausiai būdavo šviežiai iškeptos bandelės, tada vėl vaikai eina į kiemą, grįžta ir valgo vakarienę.

Ką šie įrodymai atskleidžia?

Sovietmečio vaikų darželio grupės gyvenimo **organizavimas** turėjo tam tikrą ritmą: buvo kaitaliojami intensyvesnio vaikų aktyvumo ir poilsio, vaikų protinio ir fizinio aktyvumo laikotarpiai. Tačiau išskirtiniu grupės gyvenimo organizavimo ypatumu buvo jo nelankstumas, griežtos taisyklės ir jų laikymasis, sustiprinamas tiek vidine institucijos, tiek išorine (švietimo skyriaus, higieną prižiūrinčių centrų ar pan.) kontrole. Vaikai buvo suskirstyti į grupes pagal amžių, ir mažylių gyvenimo ritmas buvo labiau adaptuotas jų amžiaus tarpsniui; jis šiek tiek skyrėsi nuo vyresnių vaikų ritmo.

Tokiame ritme kokios nors konkrečios grupės sumanytas ritualas ar tradicija buvo praktiškai neįsivaizduojamas.

Vaikų gyvenimas labai priklausė nuo jų maitinimo, taip pat poilsio ir buvimo lauke laiko. Maitinimasis, higienos momentai, poilsis, buvimas lauke nevertintas kaip ugdymo prasme reikšminga dienotvarkės dalis – ugdymas vyko tik būnant aktyviam pedagogui, tik jam vadovaujant ir tik minėtais formatais: akademinėmis “pamokėlėmis”, muzikiniais ar kūno kultūros užsiėmimais, darbine veikla lauke.

9 pav. Savaitiniame darželyje

Ugdymo aplinkos

SA23. Auklėtojos teigimu, su vaikais labai daug laiko praleisdavo lauke, vaikams netgi buvo suteikta galimybė miegoti lauke, o auklėtojai net nekildavo mintis, jog įmanoma per visą dieną nepabūti gryname ore. Buvimas gryname ore - tai lyg privaloma kiekvienos dienos dalis. Taip pat auklėtoja pasakojo, jog lauke buvo atskirų grupių aikštelės, pavėsinės, vyresni vaikai žaisdavo vienoje pusėje, o mažieji kitoje.

SA86. Kiekviena grupė lauke turėjo po savo darželį, kuriame buvo auginami žirniai, pupos, svogūnai. Patys vaikai su auklėtojomis sodindavo daržoves, jas prižiūrėdavo, laistydavo, stebėdavo, kaip auga.

SA94. Turėjo akvariumus, augino žuvytes, penktadieniais kartu su vaikais plaudavo akvariumus. Taip pat augino vėžlį.

**Ugdymo aplinkos.
Kas buvo pozityvu?
Įrodymai**

SA21. Grupės turėjo atskirus miegamuosius, tai buvo didelis privalumas.

SA141. Grupėje įrengta daug įvairių žaidimų kampelių. Grupės turėjo būti tvarkingos ir estetiškos. Laikas nuo laiko vykdavo patikrinimai, būdavo renkama gražiausia, pavyzdinė grupė. Kampeliai: kirpykla (veidrodis, kėdė, daug šukų, kirpėjos prijuostė), virtuvė (dujinė viryklė, staliukas su kėdėmis, daug įvairių indų), parduotuvė (kasos aparatas, produktai), gydytojo kampelis (baltas chalatas, gultas lėlėms, vaistai, įrankiai), lėlių kampelis (lėlės, rūbeliai, spinta, lovytės), gamtos kampelis (oro kalendorius, auginamos gėlės, prieskoniai), kaladėlių, žaidimų kampelis (įvairaus dydžio kaladėlės, daug mašinų), sportinis kampelis (kopėtėlės, lankai, tiltelis).

SA5. Taip pat moteris pasakojo apie grupės aplinką, ji nebuvo labai jauki, viskas vienoje patalpoje - vaikai valgė prie tų pačių stalų, prie kurių žaidė, žaislai mergaičių buvo iš namų atneštos tuščios pakuotės nuo grožio priemonių.

SV35. (...) grupė buvo naujai suremontuota, žaidimų kampelyje buvo padėti labai gražūs pinti vaikiški baldeliai: du krėslai ir staliukas. Tačiau auklėtojos juos labai saugodavo ir vaikams neleisdavo ant jų sėdėti ar žaisti. Jie buvo naudojami tik kaip dekoracija. Taip pat buvo dviejų aukštų žaislų lentynos. Apačioje seni aplūžę žaislai, su kuriais galėdavo žaisti, o viršuje nauji ir gražūs, juos auklėtoja tik parodydavo vaikams, o po to padėdavo atgal aukštai ant lentynos.

SA21. Vaikai buvo suvaržyti, neturintys savo pasirinkimo laisvės. Lygiai taip pat ir pedagogės neturėjo didelės pasirinkimo laisvės, net grupės pats įrengimas, lauko aplinka atrodė labai panašiai, kaip ir kitų darželių.

Ugdymo aplinkos. „Pilkoji zona“. Įrodymai (1)

SA113. Grupėje nebuvo daug žaislų kaip dabar, pagrindas konstruktoriai, mozaikos. Didelis kampelis skirtas muzikos instrumentams: metalafonai, dūdelės, armonikėlės. Taip pat lėlių teatras, kur vaikams vaidinimus rodydavome.

SA6. Grupės aplinka buvo tokia, kad miegamasis buvo atskiras, ten metalinės lovos, viena prie kitos, nes vaikų daug. Auklėtoja pajuokavo, kad vos buvo įmanoma praeiti pro tas loveles. Tada didelė bendra patalpa, kur vaikai valgo, žaidžia ir vyksta pamokėlės. Taip pat atskiros patalpos tualetui ir virtuvėlė. Edukaciniai kampeliai buvo tik keli - konstrukcinis ir vaidmeninis.

SV35. Kai eidavo į lauką, kiekviena grupė turėdavo savo aikštelę, tos aikštelės būdavo atskirtos viena nuo kitos gyvatvorėmis (...). Kiemo draugė lankė kitą grupę, kur lauke žaidavo šalia jų aikštelės, bet susitikti auklėtojos neleisdavo, todėl paslapčia atsitūpusios bendraudavo pro gyvatvorės apačią.

SA122. Darželio aplinka buvo prastoka, palyginus kokie darželiai yra dabar. Būdavo, kad auklėtojos vasaros metu pačios remontavo darželio patalpas. Sienas, grindis, palanges dažydavo. Žaislų grupėse buvo gerokai mažiau nei dabar, daugiausiai buvo guminiai arba mediniai, bet buvo ir mašinos, lėlės. Lauko žaidimų aikštelės irgi skurdesnės ir primityvesnės nei dabar.

SA113. Pagrindas dideli mokomieji plakatai ir mokomosios kortelės, kurių pagalba mokėsi mandagaus elgesio taisyklių, vaikų teigiami – neigiami poelgiai. Taip pat tokia flanelės lenta ir paveikslėliai, tai tokia kaip ir mokojoji medžiaga buvo, o kortelių pagalba ir pasaką sukurdavome vaikams.

SA147. Su liūdesiu X prisimena aplinką grupėje. Jos grupėje buvo taip vadinamas Lietuvos kampelis prie kurio vaikai negalėjo net prisiartinti. Vaikams buvo leidžiama iš jo kažką pasiimti, kai į grupę ateidavo komisija ar vyko kažkoks seminaras, kurio metu auklėtoja turėjo vaikams vesti pamoką, o po jos vaikai galėjo žaisti su žaislais esančiais grupėje, o taip pat kažką galėjo pasiimti iš to kampelio, kuris labai traukė vaikus, ir jiems visada buvo smalsu, kas jame yra. Taip pat grupėje buvo didelė spinta, kurioje buvo daug žaislų, bet vaikai negalėjo jų liesti, vaikai juos gaudavo tik tada, kai grupėje buvo svečiai, parodant, kad vaikai viską turi. Vieninteliai žaislai, su kuriais galima buvo žaisti, buvo du medinių kaladėlių komplektai ir dar keli žaislai, kurie jau buvo seni.

**Ugdymo aplinkos.
„Pilkoji zona“.
Įrodymai (2)**

SA147. X sakė, kad dažnai pati auklėtoja darė vaikams žaislus ir priemones ugdymuisi. Tie žaislai ar priemonės būdavo iš nereikalingų namuose daiktų ar iš natūralių medžiagų, tokių, kaip akmenys, kaštonai, gilės ir panašiai. Auklėtoja prisipažino, kad priemonių tuo metu tikrai trūko. Ji paminėjo, kad nors grupėje buvo pieštukų, vaikai dažnai negalėjo piešti, nes nebuvo popieriaus, tai jeigu kažkas iš tėvų ar pati auklėtoja atnešdavo tapetų gabaliuką, tai buvo tikras džiaugsmas, vaikai galėjo piešti visą savaitę, kartais net dvi.

SA142. Mergaitės turėjo vos keletą lėlyčių, kuriomis teko dalintis, o berniukams taipogi buvo vos keletas mašinyčių. Gausesnis buvo tik didaktinių stalo žaidimų bei įvairių kortelių pasirinkimas, kurie nors ir nebuvo ypatingai spalvingi, tačiau praversdavo užimant vaikus, mokant skaičiuoti bei skaityti. Vaikų kūrybingumui skatinti buvo naudojamas spalvotas popierius, lipalas, vata, plastilinas, guašas bei akvarelė ar vaškinės kreidelės. Kolegei vardijant priemones, buvo paminėta ir vaikščiojanti didelė lėlė, kuri buvo labiau panaši į muziejaus eksponatą, nes ja buvo galima džiaugtis ir žaisti tik “ypatingiems” vaikams, t.y., dažniausiai ši lėlė atliko dekoratyvinę funkciją ir ją liesti buvo griežtai draudžiama. Vis tik retsykiais privilegijuoti vaikai turėjo galimybę trumpai su ja pažaisi, žinoma, prižiūrint auklėtojoms.

Ką šie įrodymai atskleidžia?

Vaikų darželių **aplinka** buvo išskirtinė keliais aspektais. Pirmiausia minėtina tai, kad darželiai buvo labai dideli – dažniausiai 12 grupių, ir visų vaikų poreikiams patenkinti be grupės patalpų reikėjo dar ir papildomų išteklių – didelės virtuvės, skalbyklos, sandėlių ir kt. Darželiuose buvo viena ar kelios salės, atskiri kabinetai administracijos darbuotojams ir specialistams (pvz., logopedai), pasitaikydavo, kad dar geresnes sąlygas turėdavo vadinamieji žinybiniai darželiai (pvz., savo baseiną). Pavydėtinai didelė buvo ir darželių lauko teritorija, suskirstyta atskiromis kiekvienos grupės aikštelėmis. Sovietmečiu darželiai neturėjo pavadinimų (kaip ir grupės), jie buvo tiesiog sunumeruoti.

Tačiau vaikų darželių aplinka buvo dažniausiai itin standartinė – tas pats architektūrinis projektas, tas pats standartizuotas grupių vaizdas. Darželių projektai dėl saugumo ir sveikatos reikalavimų buvo būtent tokie, kokie buvo: tik dviejų aukštų, su atskirais įėjimais pirmame aukšte, su lopšelio grupėmis pirmame, o vyresnių vaikų – antrame aukšte.

10 pav. Vieta – bet kuris miestas ar miestelis

Grupių aplinka modeliuota “kampeliais” – tarsi sugrupuotais daiktais/žaislais/priemonėmis įvairioms veikloms – konstravimui, vaidmenų žaidimui, aplinkos pažinimui ir kt. Vis dėlto dėl pedagoginės

konceptijos, kai mokymas vyko “pamokėlių formatu” ir dėl vietos trūkumo minimi kampeliai dažnai neturėjo aktyvumo zonos/erdvės požymių: jei svarbiausi dalykai vyko organizuotu būdu, tai kampeliai tokiu atveju atliko tik papildomos, laisvos vaikų veiklos įgalinimo funkciją. Tai buvo vienintelė galimybė vaikams veikti grupelėmis ar individualiai. Auklėtojų prisiminimai rodo, kad dalis kampelių buvo tik dekoratyvūs; su juose esančiais daiktais veikti nebuvo galima. Dalis darželių naudojo atlenkiamas iš sienų lovas toje pačioje, bendroje grupės patalpoje, tad net ir kampelių strategiją įgyvendinti nebuvo lengva. Juo labiau nebuvo galimybių siekti aplinkos, nuteikiančios vaikus kūrybiškumui: „vaikų galimybėms eksperimentuoti ir tyrinėti; daryti klaidas; mokymuisi

11 pav. Sterili „valdiško miego“ vieta

naudoti vaikų entuziazmą žadinančius ir netradicinius kontekstus; suteikti vaikams laiko ir galimybių svarstymams ir idėjų kūrimui; ugdyti kritinę refleksiją; gerbti įvairovę ir kitoniškumą; suteikti vaikams galimybių rinktis veiklas ir reikiamus jų atlikimo būdus“ (Lucas, Spencer, 2017, p. 40).

Apie ugdymo priemones rašėme aukščiau; lauko aplinka taip pat buvo skurdi ir standartinė – tokie patys metaliniai įrenginiai (mašinos, supynės ir kt.), smėlio dėžės, tokios pačios pavėsinės.

12 pav. Lauko aikštelė: metalinė laimė

13 pav. Grupės pavėsinė lauke

Vis dėlto pažymėtina, kad ir tuo metu buvo siekiama kuo didesnio jaukumo ir grožio aplink. Darželiuose buvo galima rasti gražiai dekoruotų koridorių, vaikų miegamųjų, išmaniai tvarkomos lauko aplinkos, želdinių ir pan., tačiau pasitaikydavo, kad estetinį vaizdą gadino dirbtinės gėlės ir kitokie kičinės kultūros atributai. Kadangi to meto darželiuose vyrai nedarbo, tai aplinka atspindėjo vien “moterišką kultūrą”.

Sovietmečio darželiuose matomiausia buvo būtent fizinė ir ugdomoji aplinka. Psichologinė aplinka, susijusi su grupės/organizacijos kultūra, nebuvo pirmame plane. Net ir fizinė aplinka neturėjo bruožų, stiprinančių organizacijos kultūrą: pvz., nebuvo erdvių, skirtų tėvams, nebuvo bendros erdvės vaikų susirinkimui prieš išsiskirstant į atskiras grupių erdves ir pan.

Nepaneigtina, kad materialioji darželių sistema sovietmečiu tikslingai plėtojosi – daugėjo darželių, gerėjo jų aprūpinimas daiktais ir žaislais.

Santykiai

SA113. Buvo labai didelė pagarba ne tik iš vaikų, bet ir tėvelių. Tiesa, santykiai ne tokie glaudūs kaip šiais laikais, jautėsi kažkoks suvaržymas iš jų pusės. Su vaikais užsimegzdavo šilti santykiai, prisirišimas, kadangi tai buvo savaitinis darželis, tai buvome kaip „mamos“. Per metus vykdavo tris kartus susirinkimas tėveliams, vyko konsultacijos įvairiais mokymo klausimais, aptardavome vaikų pasiekimus.

SA119. Stiprus būdavo bendradarbiavimas su tėvais, vykdavo įvairiausios talkos grupėje ir darželio aplinkoje, tėvai susirinkdavo ir tvarkydavo grupę, plaudavo langus, kartu su auklėtojom puošdavo šventėms grupę, darželio aplinką. Buvo jaučiama stipri ir didelė tėvų pagarba auklėtojoms.

SA109. Visa metodinė medžiaga, reikalingai pamokai, buvo metodininkės kabinete. Santykiai buvo geri, draugiški. Jeigu ateidavo naujas žmogus, tai metodininkė praveda keletą veiklų, viską parodo, nepalieka vienos likimo valiai.

SA114. Taip pat auklėtojos užduodavo ir darbelių namams atlikti kartu su tėveliais, taip stengdavosi įtraukti tėvus į ugdymo procesą.

SA12. Santykiai tarp vaikų ir auklėtojų buvo paprasti, bet ir tuo pačiu metu ir stiprūs, kiekvienas vaikas norėdavo auklėtoją apkabinti, pasėdėti ant kelių, papasakoti visas šeimos paslaptis.

SA 147. Nežiūrint į tai, kad anksčiau su tėvais buvo sunkiau komunikuoti, nes nebuvo technologijų ir negalėjo auklėtoja kaip dabar iškart viską pranešti tėvams, X paminėjo, kad turėjo gerą ryšį su tėvais. Jie visi komunikavo tarpusavyje, tėvai visada padėdavo auklėtojai. Kai tik X pasakydavo, kad grupėje yra šalta, tėvai susirinkdavo ir kartu su auklėtoja užkamšydavo langus, kai reikėjo klįjavo tapetus, dažė grindis. Visi tėvai laikė auklėtoją autoritetu.

SA141. Darželyje buvo auklėtojų garbės lenta su geriausių auklėtojų nuotraukomis, tad suprantama, kad auklėtojos tarpusavyje labai konkuruodavo. Nepaisant konkurencijos, darželyje visi gražiai sutardavo ir viskas vyko sklandžiai. Darbuotojams taip pat buvo organizuojamas kultūrinis laisvalaikis. Mano pašnekovės darželis turėjo savo moterų ansamblį, kuris skindavo laurus. Linksmi buvo švenčiami Naujieji metai, taip pat buvo švenčiami darbuotojų gimtadieniai.

SA9. Jei vaikas turėjo problemų dėl sveikatos, darželyje dirbo medikė, ji tą vaiką kasdien aplankydavo, patikrindavo, patardavo auklėtojai.

Santykiai. Kas buvo pozityvu? Įrodymai

SA140. Anot pašnekovės, tėvai nebuvo įleidžiami į grupę, ir vaiką palydėdavo tik iki grupės durų.

SV106. Visada stengiausi būti tylesnė, ramesnė ir neišsišokti, tarsi išlikti nepastebėta.

SV33. Aš labai verkdavau, eidama į darželį ir tikrai ne be priežasties. Kai atsiguldavome miegoti, gulėdavome tyliai, bijodavome ne auklėtojos, bet šeimininkutės. Vėliau ji prieidavo ir klausdavo kiekvieno – ar miegojai? Kiti vaikai bijodami sakydavo taip, na o aš, tvirtai tikėdama, kad reikia sakyti tik tiesą, atsakiau – ne. Už tai buvau uždaryta pakeliamoj lovoj. Dabar suprantu, kad ten galėjau uždusti. Auklėtojos į tokią šeimininkutės veiklą tiesiog užmerkdamo akis. Mums net nekildavo minties, kad galima neklausyti auklėtojos. Darydavome tai, kas būdavo liepta.

SA26. Vaikams buvome autoritetas, bet neturėjome labai artimų ir šiltų santykių, vaikus mokėme kreiptis į suaugusius „jūs“, niekada mums nesakė „tu“.

SV73. Neleisdavo per pietų miegą eiti į tualetą, tai vieni vaikai žiūrėdavo, ar neateina auklėtoja, o kiti tuo tarpu eidavo į tualetą, po to keisdavomės.

SA142. Auklėtojos ir vaiko tarpusavio santykių lygybės išvėgti nebuvo įmanoma, nes auklėtojos viršenybė buvo akivaizdžiai juntama ir vaikas privalėdavo paklusti jai.

Santykiai. „Pilkoji zona“. Įrodymai (1)

SA55. Tėvai dalyvaudavo tik susirinkimuose ir šventėse, jokiais kitais aspektais įstaigos veikloje nedalyvavo (nebent vedėjai už patekimą į darželį sukombinuodavo deficitinių prekių).

SA117. Anksčiau daugumą tėvų tekdavo įtraukti į darželio veiklą, skatinti domėjimąsi, ko jų vaikui reikia. Tačiau jiems labiau rūpėjo, kad vaikas yra prižiūrėtas ir saugus, kol tėvai darbe.

SA137. Tėvų įtraukimas buvo minimalus ir labiau techninis: patvarkyti, paremontuoti grupę, darželio aplinką, nudažyti įrenginius. Į grupes tėvai nebuvo kviečiami. Tėvai siūdavo vaikams šventinius kostiumus ir dalyvaudavo šventėse, bet tik kaip žiūrovai, į šventės programą jie nebuvo įtraukiami. Šventinių kostiumų ruošimas vaikams turbūt ir buvo didžiausias tėvų įsitraukimo į darželio veiklą momentas.

SA127. Sovietmečiu buvo labai akcentuojama pagarba suaugusiems – auklėtojoms, tėvams. Buvo labai didelis auklėtojos dominavimas. Auklėtojos žodis buvo „šventas“ ir jai prieštarauti tikrai negalima. Į auklėtoją kreipdavosi „auklėtoja“, arba „tamsta auklėtoja“. Auklėtinių tėvai, kurie užimdavo geras pareigas, dažnai nešdavo auklėtojoms dovanas. Kalbinta pašnekovė yra gavusi gerą rankinuką, žieminių batų porą, žirnelių, majonezo, bananų ir kitų to laikmečio deficitinių prekių.

Santykiai. „Pilkoji zona“. Įrodymai (2)

SA 147. X taip pat prisiminė apie kyšius iš tėvų. Auklėtoja paminėjo, kad tais laikais tai buvo normalu kažką atnešti auklėtojai, nes tėvai galvojo, kad tada vaikas bus daugiau prižiūrimas, jį daugiau mylės auklėtoja ir vaikas daugiau išmoks. Apart visų kyšių buvo dar daug vagiama iš darželio. X prisipažino, kad nevogė maisto, nes buvo jauna ir neturėjo kam jį nešti, bet šeimininkėlė jos grupėje tai darė kiekvieną dieną, nes turėjo didelę šeimą, kurią reikėjo maitinti. Iš pradžių ta šeimininkė slėpė, kad kažką išsineša iš darželio, bet vėliau jau pradėjo darželio puoduose viską neštis namo, kad nereikėtų po kelis kartus plauti kažką. Kai apie tai sužinojo vadovė, ji nieko tai šeimininkei nepadarė tik paprašė, kad ji tai slėptų, o ne neštų per kiemą viską puoduose, nes ta šeimininkė gyveno arti darželio.

SA 147. Su dideliu liūdesiu X prisimena, kad kai po Naujųjų metų šventės vaikams vietoj dovanų buvo atnešta į grupę po didelį raudoną obuolį, šeimininkė papjaustė obuolius per pusę ir davė vaikams tik pusę, nes norėjo viską, kas liko, pasiimti namo, bet kai tai pamatė vedėja, ji nubaudė tą šeimininkę, nes obuoliai buvo duoti vaikams būtent nepapjaustyti su noru parodyti tėvams, kad darželis yra aukšto lygio, nes ne visi galėjo taip padaryti.

Ką šie įrodymai atskleidžia?

Santykiai to laikmečio darželiuose apėmė, kaip ir dabar, visų ugdymo proceso dalyvių – vaikų, pedagogų, tėvų, specialistų, administracijos bendravimą ir bendradarbiavimą. Vaikų ir pedagogų santykiai atskleisti aukščiau, analizuojant ugdymo tikslus, uždavinius, turinį, vaikų pasiekimų vertinimą, metodus, aplinkos, priemonių, organizavimo ypatumus. Šie santykiai turi aiškius *poveikio* pedagogikos požymius: vienus, diktatorišką komunikavimą “iš suaugusiojo į vaiką”, dominuojantį pedagogą, vaiko nuomonės nepaisymą, sąlygų aktyviam vaiko dalyvavimui ir galimybių rinktis bei galimybių autonomijai, galimybių pajusti tikrą savarankiškumą (nepriklausomybę) nebuvimą ir kt.

14 pav. Išleistuvės į mokyklą. Kaip suaugę...

Vertinant kitų ugdymo proceso dalyvių bendravimą, galime remtis tyrimo respondentų liudijimais. Jie atskleidžia, kad daliai atsiminimų autorių bendras darželių kontekstas atrodė pagarbus ir paremtas pagrįstu pedagogų autoriteto pripažinimu, kad buvo pakankamai tarimosi su tėvais ir bendradarbiavimo su kolegomis. Vis dėlto nuolat pasikartoja liudijimai, kad sąveika dažnai buvo hierarchinė, o santykiai – autoritariniai. Auklėtojų paklusnumas administracijai buvo neginčijamas. Tėvai nebuvo laikomi galinčiais teikti siūlymus dėl ugdymo (plg. *Ankstyvojo ugdymo kokybės gairės, 2014*), jie tapdavo labiausiai matomi rengimosi šventėms ar grupės remontų metu.

Auklėtoja

SA114. Kasetmet vykdamo savivaldybės ugdymo įstaigų parodomosios pamokėlės, kai susirinkdavo visos aplinkinių vietovių auklėtojos ir vesdavo vienos kitoms parodomąsias pamokėles, dalindavosi savo ugdymo ypatumais, sugalvotais žaidimais.

SA141. Kas savaitę vykdamo metodiniai susirinkimai auklėtojoms.

SA1. Viskas priklausydavo nuo vadovo, jei jis siekdavo aukštumų, tai jų siekdavome ir mes.

SA94. Pačios auklėtojos, kurios mokėjo, grojo pianinu, kūno kultūra visada vyko su muzika.

SA109. Buvo daug metodinės medžiagos, daug knygų.

Auklėtoja. Kas buvo pozityvu? Įrodymai

SA71. Mieste vykstant soclenktyniavimui, darželiai taip pat varžėsi tarpusavyje. Vyko geriausios darželio aplinkos rinkimai, pedagogų veiklos sklaida ir kt.

SA45. Auklėtoja buvo ir vadovaujanti, ir draugaujanti, ir mokanti.

SA9. Auklėtojos eidavo i vaikų namus ir registruodavo ataskaitoje vaiko gyvenimo sąlygas, tėvų elgesį su vaikais. Be to, apie nedarnias, nepareigingas vaiko atžvilgiu šeimas pranešdavo darželio vadovybei ir tada jau sudaryta 3 žmonių komanda eidavo tikrinti.

Auklėtoja. „Pilkoji zona“. Įrodymai (2)

SA55. Auklėtojų kaip seniau, taip ir dabar buvo įvairių. Tačiau suprantama, kad nuolat jaučiant kontrolę, nesant jokios galimybės rinktis ar interpretuoti, tai negalėjo neveikti auklėtojų. Jos turėjo būti gana griežtos.

SA128. Dažnai eidavo į kitus darželius, stebėti užsiėmimus, mokytis, tobulėti. Buvo gražu, nes viskas buvo surepetuota, surežisuota, tiesiog „tobula“.

SA131. Buvo labai svarbu „gerai“ pasirodyti atvykstantiems svečiams ar tikrintojams.

SA120. Deja, visus sunkumus dirbant su vaikais, turinčiais akivaizdžių problemų ar sutrikimų, turėjo spręsti auklėtoja – darželyje nebuvo nei psichologo, nei socialinio pedagogo.

SA53. Sovietmečiu darbas darželyje nebuvo sunkus, viskas buvo aišku, konkreту, nereikėjo kūrybiškumo, ypatingai ruošti pamokėlėms.

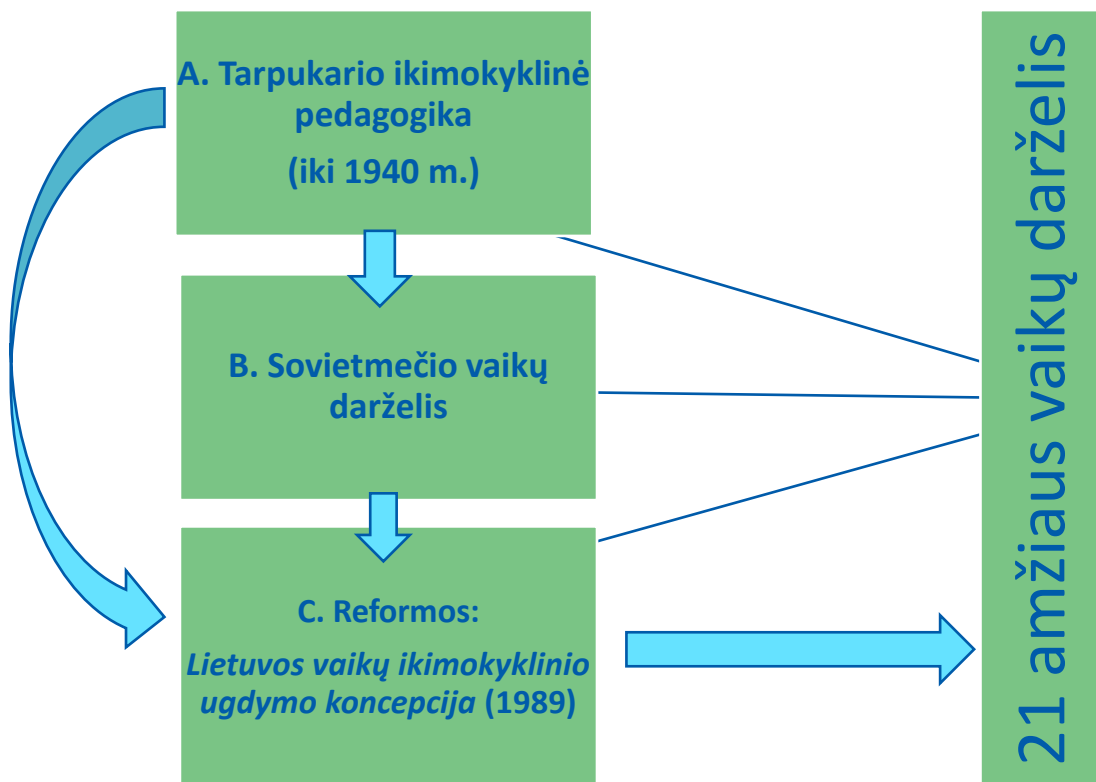
Ką šie įrodymai atskleidžia?

Respondentų liudijimai apie **auklėtojų vaidmenį, funkcijas, kompetencijas** atspindi jų ambicijas dirbti gerai: plėtoti žinias, įgytas studijų metu³, dalintis profesiniais atradimais, bendradarbiauti. Auklėtojoms buvo labai svarbu turėti pakankamai žinių ir gebėti tinkamai veikti (atlikti pedagogo funkcijas), tačiau auklėtojų reflektyvumui, kūrybiškumui plėtotis kliudė griežta jų veiklos kontrolės sistema, o ir lūkesčių dėl savarankiškai, lanksčiai ugdymo turinį modeliuojančio, improvizuojančio, įvairius metodus ir inovacijas taikančio pedagogo nebūta – svarbiausia buvo įgyvendinti detalią, smulkmenišką programą.

Pažymėtina, kad daugybė auklėtojų ideologizuotą realybę sąmoningai, kryptingai kompensuodavo folkloro panaudojimu, akcentuodavo menines veiklas ir kt. Visos auklėtojos turėjo įgyti atitinkamą išsilavinimą ir kvalifikaciją.

³ Lietuvoje auklėtojų rengimui naudoti verstiniai vadovėliai (A.Sorokinos (1954), V.Jadeško ir F.Sochino (1980), V. Loginovas, P. Samorukovas, B. Leikinos (1988))

Apibendrinimas

15 pav. Analizuojamo laikotarpio pozicionavimas

Kaip matome paveiksle, B - „Sovietmečio vaikų darželis“ - įsiterpia tarp tarpukario ikimokyklinės pedagogikos (iki 1940 m.) ir reformų pradžios, pažymėtos *Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcijos* (1989) atsiradimu. Tie 50 metų, aišku, yra chronologiškai natūrali laiko juostos dalis (todėl jie ir yra parodyti 12 pav.), ir po laikotario A, aišku, sekė B, o po to – C. Tačiau savo pedagogikos ypatumais laikotarpis B itin išsiskiria, nes „iškrenta“ iš pedagoginių idėjų ir jų raidos raidos: **daug idėjų, kurios yra labai svarbios ir turėjo testis, nutrūksta**; atsiranda tai, kam galbūt nederėjo atsirasti. Norint sovietmečio laikotarpį geriau suprasti, taip pat trumpai pristatysime prieš jį ir po jo vykusius procesus.

Kas buvo svarbu iki sovietmečio? Tarpukario ikimokyklinės pedagogikos (iki 1940 m.) Lietuvoje esminiai bruožai yra šie:

- ✓ kilo nauja vaiko samprata, pabrėžianti turtingą vaiko dvasinę prigimtį ir jo individualybę, reikalaujanti atsisakyti fizinių bausmių ir darbo ne pagal vaiko jėgas;

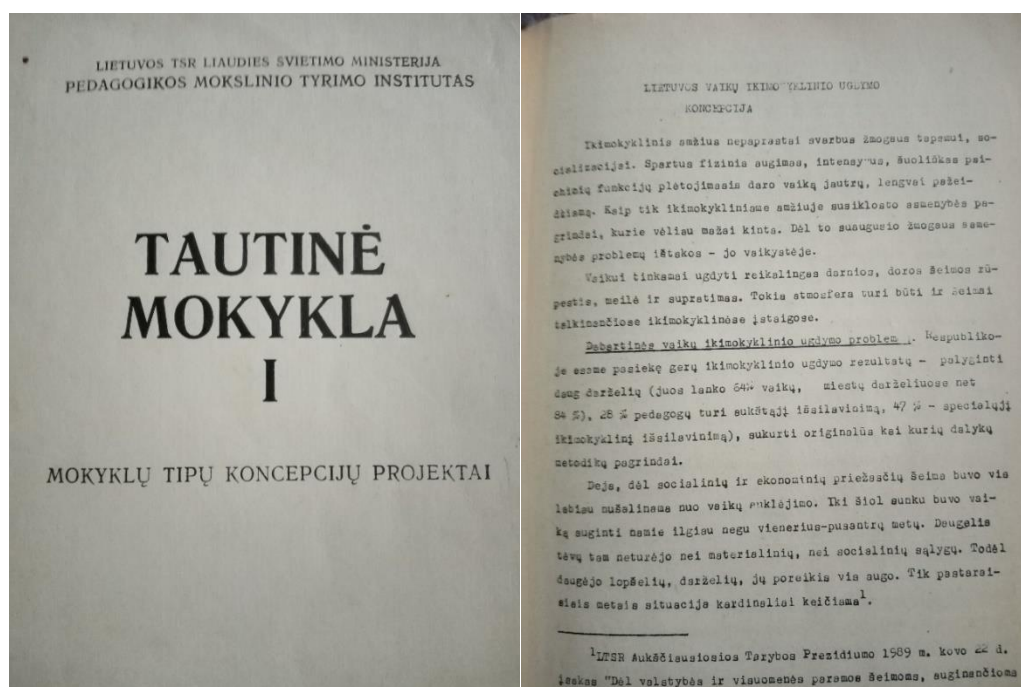
akcentuota būtinybė nuo mažens atsižvelgti į vaiko poreikius; pripažintas vaiko asmenybės unikalumas, aktyvumas, savarankiškumas;

- ✓ svarstyta, kaip vaikų darželiuose ugdymo procese taikyti individualizavimo, diferencijavimo ir integravimo principus, kaip sieti auklėjimą ir mokymą;
- ✓ sąmoningai kurta nuosekli ikimokyklinio ugdymo sistema, pagrįsta nacionalinės ir užsienio pedagogikos laimėjimais (J. Vabalas – Gudaitis, A. Gučas, J. Laužikas, M. Nemeikšaitė, O. Norušytė);
- ✓ kūrybiškai taikytos F. Frėbelio, M. Montessori, O. Dekroly idėjos;
- ✓ susiformavo kelios teorinės/metodinės kryptys: eksperimentinė kryptis – kai kurie švietėjai labiau pabrėžė vaiko stebėjimą, jo psichikos ypatybių pažinimą; kultūros pedagogikos kryptis – kai kurie švietėjai labiau pabrėžė vaiko ir tautos kultūros ryšių stiprinimą, kultūros vertybių perėmimo svarbą, sociologinė kryptis - labiau pabrėžtas vaiko visuomeniškumo žadinimo ir plėtojimo, socialinių įgūdžių formavimo kelias.

Sovietmečio ikimokyklinė pedagogika (arba laikotarpis, įsiterpęs tarp A ir C):

- ✓ nutolo nuo 1918-1940 metų ikimokyklinės pedagogikos teorinių pagrindų. Naudotas specifinis sovietinės ikimokyklinės teorijos ir metodikos kūrimo būdas – gana selektyviai parenkant Vakarų Europos pedagoginės minties patirtis (dažnai – tik jos fragmentus, o ne visumą) ir siejant ją su sovietinės pedagogikos „užsakymu“;
- ✓ esminiais savo principais judėjo kita, priešinga tarpukario patirtims kryptimi – **sumenko vaikystės vertės supratimas, nebesigirdėjo vaiko „balso“, pranyko individualizavimo principas – vyko „visų ugdymas kartu“, nebeliko integruoto ugdymo – jis virto dalykiniu mokymu, sąveika tapo vienkrypte (iš suaugusiojo – į vaiką); ugdymo procesas tapo orientuotas pirmiausia į rezultatus;**
- ✓ teorijos ir praktikos virsmai sovietmečiu neatitiko susiformavusios nacionalinės, susietos su Vakarų Europos pedagogine mintimi, tradicijos, tačiau buvo skiriama dėmesio atskirų ugdymo sričių metodikų kūrimui, jų įgyvendinimui, kai kuriems psichologijos srities tyrimams;
- ✓ laikotarpiui būdinga tipinė programa, akademinis mokymas, griežta valstybės ir institucinė kontrolė, ribotas tėvų dalyvavimas, ideologizuotas kontekstas.

Kas svarbu po sovietmečio? Lietuvos ikimokyklinės pedagogikos tradicijos, susiformavusios iki 1940 metų, vėl atgimė 1989 metais.

16 pav. Tai, kuo formaliai baigėsi sovietmečio ikimokyklinė pedagogika

Reformų, arba sistemos atsinaujinimo, pradžią žymi *Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija* (1989), kuri ir buvo tas tikrai strateginis dokumentas, įvertinęs sovietmečio laikotarpį ir numatęs atsinaujinančios ikimokyklinės pedagogikos metodologinę ir metodinę kryptį:

- ✓ požiūrio į vaikystę kaip savaiminę vertybę atstatymą;
- ✓ akcentą individo (ne kolektyvo) ugdymui;
- ✓ šeimos svarbos vaiko ugdyme sugrąžinimą;
- ✓ perdėm centralizuoto ikimokyklinio ugdymo atsisakymą;
- ✓ mokymo vaidmens tinkamesnį pozicionavimą.

Antai *Koncepcijoje* teigta, kad “ugdymo turinio vienovės ir struktūros nustatymo pamatas yra diferencijavimo ir integravimo, kompleksiško principai” (p. 69), o “auklėjimas ir mokymas negali būti izoliuoti (...), jie turi sudaryti neatsiejamą visumą” (p.71). Po sovietmečio ta kryptis keitėsi

radikaliai, sugrįžtant prie ikimokyklinės pedagogikos ištakų, susiformavusių iki 1940 m. Vadinasi, į šiuolaikinį vaikų darželį „keliauta“ iš A į C, bet ne sistemingu, nuosekliu, progresišku A-B-C keliu.

Tad **21 amžiaus Lietuvos vaikų darželis** susiformavo:

- ✓ nuolat tobulinant ir puoselėjant iš praeities ateinančią tradiciją;
- ✓ atsisakant sovietmečio klaidžiojimų;
- ✓ orientuojantis į europinį kontekstą, į pozityvias sistemos plėtros galimybes – tyrimus, analizes, strateginius dokumentus, tinklaveiklą, projektus ir kt.

Žemiau pateikiamas svarbiausių sovietmečio ir 21 amžiaus vaikų darželio aspektų palyginimas – tikėtina, kad gretinant dar ryškiau pasimatys sovietmečio pedagogikos ypatumai⁴.

⁴ sovietmečio vaikų darželio bruožai grindžiami pirmiausia įrodymais – respondentų liudijimais, surinktais tyrimo metu. Apibūdinant 21 amžiaus vaikų darželį, naudotasi *Priešmokyklinio ugdymo metodinės medžiagos priemonių rinkinių koncepcija* (2020) (Projektas „Inovacijos vaikų darželyje“), *Ankstyvojo ugdymo kokybės gairėmis* (2014), taip pat EBPO gairėmis *Helping our Youngest to Learn and Grow* (2019)

Sovietmečio vaikų darželis	21 amžiaus vaikų darželis
Tikslai ir požiūris į vaiką	Tikslai ir požiūris į vaiką
Ugdymas kolektyve ir kolektyvui - „nuindividintas“ ugdymas. Ryškos kelios vaiko sampratos⁵: naivus / nepatyręs / neišmanantis vaikas (<i>The Innocent Child</i>) ir vaikas, palaipsniui tampantis suaugusiu / besimokantis, besitreniruojantis tapti suaugusiu (<i>The Adult-inTraining</i>). Nemanyta, kad vaikas yra kompetentingas, kad jis geba ir turi teisę pats save formuoti; nepripažįstama vaikui būdingos, motyvuotos veiklos ir iniciatyvos, kaip jo raidos variklio, svarba.	Individas yra vertybė, individo poreikiai yra svarbūs, o individo ir sociumo sąveika yra harmoninga. Iniciatyvusis vaikas / vaikas, aktyvus savo vaikystės „dalyvis“ / veikėjas; dalyvaujantis priimanč svarbius jam/jai sprendimus (<i>The Agentic Child</i>). Orientuojamasi į pagarbą vaiko kultūrai, vaiko „balsui“, vaiko perspektyvai; į aktyvų vaiko dalyvavimą ugdymo(-si) procese.
Ugdymo turinys	Ugdymo turinys
Tipinė, centralizuota, nelanksti programa. Ne holistinis, integruotas, bet dalykinis mokymas. Siauras ugdymo turinio supratimas, fragmentuotas ugdymas „dalykais“.	Ugdymo programa holistinė - visas vaiko ugdymo sritis ir bendruosius vaikų gebėjimus apimanti, lanksti, skatinanti bendradarbiavimą, nuolat atsinaujinanti. Ugdymo turinį sudaro: turima vaiko patirtis, ugdymo turinys siaurąja prasme, ugdymo kontekstas, ugdymo(si)

⁵ Sorin (2005) vaiko sampratų klasifikacija

	metodai, sąveika, ugdymo(si) aplinka ir priemonės, vaikų pasiekimų vertinimo būdai.
Vaikų pasiekimų vertinimas	Vaikų pasiekimų vertinimas
Susietas su standartais, normomis: vaikų pasiekimai lyginami tarpusavyje. Žinių vertinimo prioritetas, ugdymas labiau orientuotas į rezultatą, bet ne į procesą. Formuojamojo vertinimo – tik užuominos. Griežta vaikų pasiekimų kontrolė.	Vaikų pasiekimai vertinami, siekiant padėti vaikui sėkmingai augti, tobulėti, bręsti, mokytis; remtis vaiko patirtimi ir numatyti vaiko ugdymo ir ugdymosi perspektyvą, galimus pasiekimus. Nustatoma konkretaus vaiko daroma pažanga (lyginant ankstesnius vaiko pasiekimus su dabartiniais). Vaikų pažanga vertinama nuolat, pasirenkant įvairius vertinimo būdus ir metodus.
Ugdymo metodai	Ugdymo metodai
Į ugdymo turinį orientuota pedagogika. Akademiniis mokymas pamokėlių forma. Reprodukciniai ugdymo metodai. Individualių vaikų poreikių nepaisymas, vienodi vaikų pasiekimai: orientavimasis į „artimiausią visų vaikų raidos zoną“. Ne „kiekvieno“, o „visų“ ugdymas. Vaikų kūrybos, improvizacijos, taip pat būdingiausios vaiko veiklos – žaidimo – svarbos sumenkinimas. Psichologinio smurto, patyčių ir fizinių bausmių atvejai. Vienkryptė vaiko ir suaugusiojo sąveika – dominuojantis pedagogas.	Į vaiką, į jo raidą orientuotas ugdymas. Ugdymas kaip visuminis, integralus, tęstinis, kontekstualus procesas. Nevengiama <i>edutainment</i> apraškų. Atsižvelgiama į įtraukiojo ugdymo nuostatas - vaikų įvairovę, skirtingus ugdymosi poreikius, išgales ir tinkamos aplinkos kūrimą; į vaikų žaidimą paremiančias, praturtinančias ugdymo(si) strategijas, inovacijas (pvz., IT). Siekiama įdomių, prasmingų, autentiškų veiklų, patirtinio ugdymo(-si). Metodai skatina smalsumą, plėtoja mąstymo, kūrybiškumo gebėjimus, ugdo vaiko charakterį ir atitinka vaiko raidos ypatumus. Vaikas – aktyvus

	ugdymo(-si) proceso dalyvis; jis teikia siūlymus, inicijuoja veiklas. Dvikryptė vaiko ir suaugusiojo sąveika.
Organizavimas	Organizavimas
Nelankstus darželio grupės gyvenimo organizavimas, griežtos taisyklės ir jų laikymasis, vidinė institucijos ir išorinė kontrolė. Svarbiausia, vertingiausia dienos dalis – organizuotas ugdymas – pamokėlės.	Natūralus spontaniškos ir organizuotos vaiko veiklos derinimas. Lankstus ritmas. Maitinimasis, higienos momentai, poilsis, buvimas lauke vertinamas kaip ugdymo prasme reikšminga dienotvarkės dalis. Pripažįstamas grupės ir lauko veiklų tęstinumas.
Priemonės	Priemonės
Ugdymo priemonės samprata dažniausiai asocijuota su didaktinėmis priemonėmis: kortelėmis, loto, plakatais ir pan. Ne visi turimi žaislai vaikams prieinami.	Į vaiką orientuotos, interaktyvios ugdymo priemonės: jos skatina vaiko aktyvumą, savarankiškumą, tenkina norą žaisti, bendrauti, bendradarbiauti; sudaromos sąlygos natūraliai plėtoti vaiko kultūrai, jo poreikiams, interesams, nuostatoms; tenkinamas judėjimo poreikis; vaikai kaupia naują patirtį, išbando naujas veiklos formas bei pažinimo būdus (pvz., IT), tyrinėja, eksperimentuoja, mokosi spręsti problemas; skatinama saviraiška, kūrybiškumas. Yra pakankamai įvairių ugdomųjų priemonių (prireikus – specialiųjų mokymo priemonių ir (ar) techninės pagalbos priemonių), aplinka (grupės erdvė, kitos

	patalpos), baldai, įranga ir ugdymo priemonės yra pritaikytos vaikų amžiui bei ergonomiškos.
Aplinkos	Aplinkos
Vidaus ir lauko aplinka išskirtinai standartiška. Grupių aplinka modeliuota "kampeliais". Lauko aplinkoje metaliniai įrenginiai (mašinos, supynės ir kt.), smėlio dėžės, pavėsinės.	Grupės aplinka suprantama plačiau, negu daiktinė. Kuriama patraukli, estetiška, patogi, saugi, stimuliuojanti vaiko raidą, funkcionali ugdymosi aplinka, kurioje pripažįstamas ir gerbiamas kiekvienas vaikas; sudaromos galimybės vaikui veikti savarankiškai, rinktis reikiamas priemones, veiklą, žaidimų draugus; skleisti kiekvieno vaiko kritiniam mąstymui, kūrybiškumui, galimybė spręsti problemas, reikšti savo nuomonę, dalytis įžvalgomis; kuriami šilti, bendradarbiavimu grįsti vaikų, pedagogų ir kitų mokytojų, pagalbos mokiniui specialistų, tėvų santykiai; puoselėjami ir kuriami gyvenimo grupėje ritualai, tradicijos.
Santykiai	Santykiai
Vaikų ir pedagogų santykiai - su aiškiais poveikio pedagogikos požymiais: vienpusiu, komunikavimu "iš suaugusiojo į vaiką", dominuojančiu pedagogu. Pervertinta pedagogų autoriteto svarba. Visų ugdymo proceso dalyvių sąveika hierarchinė, o santykiai – autoritariniai.	Svarbi institucijos kultūra. Ne varžymosi, o bendradarbiavimo atmosfera. Vaikų ir pedagogų santykiai demokratiški. Sąveikos pedagogika; vaikai gerbiami, jų klausomasi ir atsižvelgiama į jų nuomonę.

Vaikų paklusnumas auklėtojoms, o auklėtojų paklusnumas administracijai - neginčijamas. Pavieniai tarimosi su tėvais ir bendradarbiavimo su kolegomis epizodai.	Pedagogo ir tėvų bendradarbiavimas grindžiamas pasitikėjimu ir konfidencialumu, aktyvia partneryste ir atsakomybe, pagarba vienas kito poreikiams ir interesams. Keičiamasi informacija ir nuomonėmis, išvalgomis, dalijamasi patirtimi, keliama klausimai ir kartu ieškoma atsakymų. Tėvai aktyviai dalyvauja, priimant su vaiko ugdymu(-si) susijusius sprendimus, ir šitaip dalinasi atsakomybe už vaiko ugdymo kokybę. Dialogiško bendradarbiavimo su šeima formos ir būdai. Pedagogai teikia informacinę pagalbą (pvz., dėl konsultavimosi su švietimo pagalbos specialistais).
Auklėtoja	Auklėtoja
Turinti ambicijų dirbti gerai: plėtoti žinias, dalintis profesiniais atradimais. Įgyvendinanti detalią, smulkmenišką programą. Griežtai kontroliuojama, neskatinama reflektuoti. Neturinti galimybių savarankiškai, lanksčiai, kūrybiškai modeliuoti ugdymo turinį, improvizuoti, taikyti įvairius metodus ir inovacijas.	Turinti reikiamą kvalifikaciją, lyderio bruožų, palaikančias jos profesionalumą darbo sąlygas. Aktyvi bendradarbiaujančiose grupėse (komandose, grupėse, profesiniuose tinkluose). Ne vien atliekanti funkcijas, bet reflektuojanti savo veiklą; gebanti susieti vertybes, veiksenas ir žinias: klausimą <i>Ar aš gerai ką nors darau/atlieku?</i> keičianti klausimu <i>Ar aš darau/atlieku būtent tai, ką reikia?</i>

1 lentelė. Laikotarpių palyginimas

SA128. Palyginus šiuos du etapus – skiriasi kaip diena nuo nakties. Anksčiau buvo pedagogas teisingas, po to vaikas. Tai dabar požiūris pasikeitė - vaikas lygus su pedagogu. Vaikai drąsiai reiškia savo mintis, kalbasi, fantazuoja. Žino, kad juos pedagogai palaiko, supranta, jie jaučiasi saugūs. Anksčiau į vaiko poreikius, gebėjimus nelabai kas atsižvelgdavo, dabar pedagogai įsiklauso į kiekvieną vaiką, jų patirtis, išgales, poreikius, gebėjimus, iš kokios šeimos atėję. Dabar pedagogas sukuria pozityvią, smagią aplinką

SA106. Po pokalbio apie sovietmečio darželių sistemą ir tuos jau labai tolimus laikus aš labai susimąčiau. Pasikeitė laikai, užaugo naujos žmonių kartos. Žmonės gali laisvai kalbėti, laisvai mąstyti. Pasikeitė požiūris į vaiką, dabar vaikas yra vertinamas kaip asmenybė, yra išklausoma jo nuomonė. Darželiai tapo kitokie, auklėtoja pati gali spręsti kokios veiklos imtis, (...) vaikui gražinta vaikystė. Grupėje viskas orientuota į vaiką. Mes padarėme didelę pažangą

SA118. Apibendrinant galima teigti, kad ugdymo tikslai ir strategija stipriai skiriasi nuo šių dienų. Anuomet vaikus stengdavosi tiesiog užauginti, išmokyti elementarių dalykų, švaros, o svarbiausia - paklusnumo viršesniui ir vyresniui

Studentų mintys

SA12. (...) šiuolaikinės auklėtojos turi daugiau laisvės ir pasirinkimo

SA134. Apibendrinant galima sakyti, jog sovietiniai darželiai labai skiriasi nuo šių laikų darželių. Vertinat autoritarinį ugdymą, kai vaikai turėdavo klausyti ir gerbti auklėtojas, kyla klausimas, o kur toji pagarba vaikui? Vaikai būdavo įspaudžiami į rėmus ir pasireikšti jų kūrybinėms mintims ar galioms nebūdavo suteikta galimybė. Jei šiuolaikiniame ugdyme mes pedagogą matome žengiantį šalia vaiko, tai sovietiniame darželyje vaikas eina pedagogo šešėlyje

SA126. Apibendrinama galėčiau teigti, kad sovietmečio laikų ugdymo tikslai, metodai, turinys, aplinka gan stipriai skiriasi nuo šių dienų. Dabar akcentuojamas vaiko individualumas, gebėjimai, vaikas ugdomas per žaidimą, ko anuomet nebuvo. Buvo griežta tvarka, auklėtojos žodis šventas, vaikas neturėjo pasirinkimo laisvės. Buvo toleruojamos netgi bausmės, kas šiuo metu yra laikoma vaiko teisių pažeidimu. (...) Mano manymu, šiuolaikinis ugdymas priimtinesnis tiek tėvams, tiek vaikams, nes atsižvelgiama į kiekvieną vaiką kaip individą, su tėvais daug bendraujama apie vaiko pasiekimus ir galimybę tobulėti

Šaltiniai

1. *Ankstyvojo ugdymo kokybės gairės* (2014). Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-ramework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf
2. Gailienė, D. (2008). *Ką jie mums padarė. Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu*. Vilnius: Tyto alba
3. Godoń, R., Jucevičienė, P., Kodelja, Z. (2004). *Philosophy of Education in post Soviet Societies of Eastern Europe: Poland Lithuania and Slovenia. Comparative Education*, (40), p. 563–565.
4. Gražienė, V. (1998) *Lietuvos vaikų darželio pedagogikos bruožai iki 1940-ųjų metų*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla
5. Gražienė, V. (2006) *Vaikystės sampratos paradigmos kaita: "Ikimokyklinio ugdymo sistemos demokratizavimo" projekto (1993-2005) studija*. *Acta paedagogica Vilnensia* (16), p. 46-55.
6. Grišinaite, R. (2017). *Vaiko ir vaikystės sampratos ir jų kūrimas viešajame vėlyvojo sovietmečio Lietuvos pedagoginiame diskurse (1962–1984)*. *Lietuvos istorijos studijos*, (39), p. 84-104.
7. Kašauskienė, V. (2002). *Lietuvos mokyklos sovietizacija ir priešinimasis jai 1940-1964 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla
8. Kestere, I., Kruze, A., (eds.). (2013) *History of pedagogy and Educational Sciences in the Baltic Countries from 1940 to 1990: an Overview*. Riga: Ra Ka Publishing House
9. Liu, C. H., Matthews, R. (2005) *Vygotsky's philosophy: Constructivism and its criticisms examined. International Education Journal*, (6(3), p. 386-399. Prieiga per internetą <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ854992.pdf>
10. Lucas, B., Spencer, E. (2017) *Teaching Creative Thinking. Developing learners who generate ideas and can think critically*. UK: Crowne House Publishing
11. Monkevičienė, O., Augis, R., Grabauskienė, A., Gedvilaitė, D., Gražienė, V., Katinienė, A. ir kt. (1989). *Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija. Tautinė mokykla. I tomas. Mokyklų tipų koncepcijų projektai*. Kaunas: Šviesa, p. 57-80.
12. Monkevčienė, O., V.S. Glebuviene, K. Stankevičienė, M.Jonilienė, S.Montvilaitė, A.Mazolevskienė (2009). *Ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo turinio ir jo įgyvendinimo kokybės analizė. Ataskaita*. Prieiga per internetą [file:///C:/Users/vgraz/Downloads/Ikimokyklinio,%20prie%C5%A1mokyklinio%20ugdymo%20turinio%20ir%20proceso%20kokyb%C4%97s%20analiz%C4%97%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/vgraz/Downloads/Ikimokyklinio,%20prie%C5%A1mokyklinio%20ugdymo%20turinio%20ir%20proceso%20kokyb%C4%97s%20analiz%C4%97%20(1).pdf)

13. Montvilaitė, S. (2000) *Pre-School Education in Lithuania: Historical Interpretation. Annual Meeting of the European Conference on Quality in Early Childhood Education (EECERA)*, p.1-18. Prieiga per internetą <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED448919.pdf>
14. Ūn, T. (2020) *Development of a National Curriculum for Pre-School Childcare Institutions in Estonia. Pedagogy and Educational Sciences in the Post-Soviet Baltic States, 1990–2004: Changes and Challenges*. Riga: University of Latvia Press, p. 102-115 Prieiga per internetą http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/52898/bahp_pes_1990_2004.pdf;jsessionid=A3B6BAE6EA3FDA3F933F980C30AB4AE2?sequence=1
15. Pocienė, J.S. (2010). *Ikimokyklinis ugdymas: raida, pedagoginės sistemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla
16. *Priešmokyklinio ugdymo metodinės medžiagos priemonių rinkinių koncepcija* (2020) (Projektas „Inovacijos vaikų darželyje“ (Nr. 09.2.1-ESFA-V-726-01-0001) (Vitalija Gražienė, PU rinkinių rengimo grupės vadovė; pasiūlymus teikė: Violeta Jonynienė, Renata Kondratavičienė, Natalija Markevičienė, Erika Poškevičienė, Henrikas Vaišvila, Audronė Vizbarienė)
17. *Priešmokyklinio ugdymo priemonės samprata* (2003)
18. Putkiewicz, E. (1996) *Culture and the Kindergarten Curriculum in Poland. European Conference on the Quality of Early Childhood Education*, p. 1-17. Prieiga per internetą <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED409974.pdf>
19. Schleicher, A. (2019). *Helping our Youngest to Learn and Grow. International Summit on the Teaching Profession. Policies for Early Learning*. OECD Prieiga per internetą <https://www.oecd.org/education/educating-our-youngest-9789264313873-en.htm>
20. Sliužinskė, S. (2015) *Bendrieji ikimokyklinių ugdymo įstaigų raidos bruožai 1940–1990 m. Lietuvoje. Tradicija ir dabartis*, (10), p. 216-227. Prieiga per internetą <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1514887123928/J.04~2015~1514887123928.pdf>
21. Sorin, R. (2005). *Changing images of childhood: Reconceptualising early childhood practice. International Journal of Transitions in Childhood*, (1), p. 12–21.
22. Trimakienė, A. (2007). „*Naujojo žmogaus*“ kūrimas: sovietinės pedagogikos atvejis. *Naujasis Židinys-Aidai*, (1–2), p. 43-45.
23. Vaiko teisių konvencija (1992). Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>